VISU ZEMJU PROLETĀRIEŠI, SAVIENOJIETIES!

Literatūra un Māksla

LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIEKU, KOMPONISTU, MĀKSLINIEKU UN ARCHITEKTU SAVIENĪBU LAIKRAKSTS

1946. G. 15. MARTĀ NR. 11 (61)

ŠAI NUMURĀ:

BIEDRA J. V. STAĻINA INTERVIJA AR «PRAVDAS» KORESPONDENTU PAR ČERČILA KUNGA RUNU.

PADOMJU KRITIKAS UZDEVUMS.

UGA SKULME — JANIS ROZENTĀLS.

JĀNIS SUDRABKALNS — TARASS ŠEVČENKO.

KR. ELIASS — LATVIEŠU UN KRIEVU VALSTS MĀKSLAS MŪZEJS

RECENZIJA PAR KRIEVU DRĀMAS TEĀTRA IZRĀDI

CEĻŠ UZ ŅUJORKU.

CHRONIKA.

BIEDRA J. V. STAĻINA INTERVIJA
AR «PRAVDAS» KORESPONDENTU PAR ČERČILA KUNGA RUNU

Šinīs dienās viens no «Pravdas» korespondentiem griezies pie biedra Staļina ar lūgumu izskaidrot virkni jautājumu, kas saistīti ar Čerčila kunga runu. Biedrs Staļins deva attiecīgus paskaidrojumus, kas zemāk seko kā atbildes uz korespondenta jautājumiem.

Jautājums. Kā Jūs vērtējat pēdējo Čerčila kunga runu, ko viņš teicis Amerikas Savienotās Valstīs?

Atbilde. Es vērtēju to kā bīstamu aktu, kuŗa nolūks sēt nesaticības sēklu starp sabiedrotām valstīm un apgrūtināt to sadarbību.

Jautājums. Vai var uzskatīt, ka Čerčila kunga runa kaitē mieram un drošībai?

Atbilde. Neapšaubāmi, jā. Pēc būtības Čerčila kungs stāv tagad kaŗa kurinātāja pozicijā. Un Čerčila kungs te nav viens, — viņam ir draugi ne tikai Anglijā, bet arī Amerikas Savienotās Valstīs.

Jāatzīmē, ka Čerčila kungs un viņa draugi apbrīnojami atgādina šinī ziņā Hitleru un viņa draugus. Hitlers sāka kaŗa izraisīšanu ar to, ka pasludināja rasu teoriju, paziņodams, ka tikai cilvēki, kas runā vācu valodā, ir pilnvērtīga nācija. Čerčila kungs sāk kaŗa izraisīšanu arī ar rasu teoriju, apgalvodams, ka tikai nācijas, kas runā angļu valodā, ir pilnvērtīgas nācijas, kas izraudzītas, lai lemtu par visas pasaules likteņiem. Vācu rasu teorija noveda Hitleru un viņa draugus pie tā secinājuma, ka vāciešiem kā vienīgai pilnvērtīgai nācijai jāvalda pār citām nācijām. Angļu rasu teorija noved Čerčila kungu un viņa draugus pie tā secinājuma, ka nācijām, kas runā angļu valodā, kā vienīgi pilnvērtīgām jāvalda pār pārējām pasaules nācijām.

Pēc būtības Čerčila kungs un viņa draugi Anglijā un ASV uzstāda nācijām, kas nerunā angļu valodā, kaut ko līdzīgu ultimātam: atzīstiet mūsu kundzību labprātīgi, un tad viss būs kārtībā, — pretējā gadījumā kaŗš neizbēgams.

Bet nācijas piecos nežēlīga kaŗa gados lēja asinis par savu zemju brīvību un neatkarību, un ne tādēļ, lai apmainītu *hitleru kundzību ar čerčilu kundzību*. Tāpēc pilnīgi ticami, ka nācijas, kas nerunā angļu valodā un reizē ar to sastāda pasaules iedzīvotāju milzīgu vairākumu, nebūs ar mieru iet jaunā verdzībā.

Čerčila kunga traģēdija ir tā, ka viņš kā rūdīts torijs nesaprot šo vienkāršo un acīm redzamo patiesību.

Nav šaubu, ka Čerčila kunga nostādne ir kaŗa nostādne, aicinājums uz kaŗu ar PSRS. Skaidrs ir arī tas, ka tāda Čerčila kunga nostādne nav savienojama ar pastāvošo sabiedroto līgumu starp Angliju un PSRS. Tiesa, lai maldinātu lasītājus, Čerčila kungs gaŗām ejot paziņo, ka termiņu padomju-angļu līgumam par savstarpējo palīdzību un sadarbību pilnīgi varētu pagarināt līdz 50 gadiem. Bet kā savienot tādu Čerčila kunga paziņojumu ar viņa nostādni uz kaŗu ar PSRS, ar viņa kaŗa sludināšanu pret PSRS? Skaidrs, ka šīs lietas nekādi nevar apvienot. Un ja Čerčila kungs, aicinādams uz kaŗu ar Padomju Savienību, reizē ar to uzskata par iespējamu pagarināt angļu-padomju līguma termiņu līdz 50 gadiem, tad tas nozīmē, ka viņš uzskata šo līgumu kā tukšu papīrīti, kas viņam vajadzīgs tikai priekš tā, lai ar to aizsegtu un maskētu savu pretpadomju nostādni. Tāpēc nevar nopietni izturēties pret Čerčila kunga draugu viltīgiem paziņojumiem Anglijā par padomju-angļu līguma termiņa pagarināšanu līdz 50 un vairāk gadiem. Līguma termiņa pagarināšanai nav jēgas, ja viena no pusēm pārkāpj līgumu un pārvērš to tukšā papīrītī.

Jautājums: Kā Jūs vērtējat to Čerčila kunga runas daļu, kur viņš uzbrūk mūsu Eiropas kaimiņvalstu demokratiskajai iekārtai un kur viņš kritizē labās kaimiņu attiecības, kas nodibinājušās starp šīm valstīm un Padomju Savienību?

Atbilde. Šī Čerčila kunga runas daļa ir apmelojumu elementu maisījums ar rupjības un beztakta elementiem.

Čerčila kungs apgalvo, ka «Varšava, Berlīne, Prāga, Vīne, Budapešta, Belgrada, Bukareste, Sofija — visas šīs slavenās pilsētas un to rajonu iedzīvotāji atrodas padomju sferā un visas pakļautas tai vai citā formā ne tikai padomju ietekmei, bet arī ievērojamā mērā pieaugošai Maskavas kontrolei». Čerčila kungs visu to kvalificē kā Padomju Savienības neierobežotas «ekspansijas tendences».

Nevajaga daudz pūļu, lai parādītu, ka Čerčila kungs še rupji un nepiedodami apmelo kā Maskavu, tā arī minētās PSRS kaimiņvalstis.

Pirmkārt, pilnīgs absurds runāt par PSRS absolūto kontroli Vīnē un Berlīnē, kur ir Sabiedroto Kontroles Padomes no četru valstu pārstāvjiem un kur PSRS ir tikai ¼ daļa balsu. Gadās, ka daži cilvēki nevar neapmelot, bet tomēr mērs jāzina.

Otrkārt, nedrīkst aizmirst sekojošo apstākli. Vācieši izdarīja iebrukumu PSRS caur Somiju, Poliju, Rumāniju, Bulgāriju, Ungāriju. Vācieši varēja izdarīt iebrukumu caur šīm zemēm tāpēc, ka šinīs zemēs toreiz pastāvēja valdības, kas bija naidīgas Padomju Savienībai. Vācu iebrukuma rezultātā Padomju Savienība zaudējusi kaujās pret vāciešiem, kā arī pateicoties vācu okupācijai un padomju cilvēku aizdzīšanai vācu katorgā — ap septiņi miljoni cilvēku. Citiem vārdiem, Padomju Savienības cilvēku zaudējumi ir vairākkārt lielāki kā Anglijas un Amerikas Savienoto Valstu zaudējumi kopā ņemti. Iespējams, ka šur tur ir tieksme nodot aizmirstībai šos padomju tautas milzīgos upuŗus, kas nodrošinājuši Eiropas atbrīvošanu no hitleriskā jūga. Bet Padomju Savienība nevar tos aizmirst. Jājautā, par ko gan jābrīnās, ja Padomju Savienība, vēlēdamās nodrošināt sevi nākotnē, cenšas panākt to, lai šinīs zemēs pastāvētu valdības, kas izturas lojāli pret Padomju Savienību? Kā var, nezaudējot prātu, kvalificēt šos Padomju Savienības mierīgos centienus kā mūsu valsts ekspansijas tendences?

Čerčila kungs tālāk apgalvo, ka «poļu valdība, kas atrodas zem krievu kundzības, pamudināta milzīgām un netaisnīgām prasībām pret Vāciju».

Te katrs vārds ir rupjš un apvainojošs apmelojums. Mūslaiku demokratisko Poliju vada izcili cilvēki. Viņi pierādījuši darbos, ka prot aizstāvēt savas dzimtenes intereses un cieņu tā, kā to neprata darīt viņu priekšgājēji. Kāds Čerčila kungam ir pamats apgalvot, ka mūslaiku Polijas vadītāji var pieļaut savā zemē jebkādas ārvalsts pārstāvju «kundzību»? Vai ne tāpēc Čerčila kungs te apmelo «krievus», ka viņa nolūks ir sēt nesaticības sēklu attiecībās starp Poliju un Padomju Savienību? ...

Čerčila kungs neapmierināts, ka Polija savā politikā izdarījusi pagriezienu uz draudzību un savienību ar PSRS. Bija laiks, kad savstarpējās attiecībās starp Poliju un PSRS dominēja konfliktu un pretrunu elementi. Šis apstāklis deva iespēju Čerčila kungam līdzīgiem valsts darbiniekiem spēlēt uz šīm pretrunām, piesaistīt Poliju it kā aizstāvot to no krieviem, iebaidīt Krieviju ar kaŗa rēgu starp viņu un Poliju un saglabāt sev arbitra poziciju. Bet šis laiks aizgājis pagātnē, jo naida vietā starp Poliju un Krieviju stājusies draudzība starp tām, un Polija, mūslaiku demokratiskā Polija, nevēlas vairāk būt par rotaļu bumbu ārzemnieku rokās. Man liekas, ka tieši šis apstāklis uzbudina Čerčila kungu un noved viņu pie rupjiem, netaktiskiem izlēcieniem pret Poliju. Nav jokam teikts: viņam neļauj spēlēt uz sveša rēķina ...

Kas attiecas uz Čerčila kunga uzbrukumiem Padomju Savienībai sakarā ar Polijas rietumu robežu paplašināšanu uz poļu teritoriju rēķina, ko agrāk sagrābuši vācieši, tad te, kā man liekas, viņš, acīm redzami, ar nolūku sajauc kārtis. Kā zināms, lēmums par Polijas rietumu robežām pieņemts triju lielvalstu Berlīnes Konferencē uz Polijas prasību pamata. Padomju Savienība vairākkārt paziņojusi, ka tā uzskata Polijas prasības par pareizām un taisnīgām. Pilnīgi ticams, ka Čerčila kungs nav apmierināts ar šo lēmumu. Bet kāpēc Čerčila kungs, nežēlodams bultas pret krievu poziciju šinī iautājumā, slēpj saviem lasītājiem faktu, ka lēmums pieņemts Berlīnes konferencē vienbalsīgi, ka par lēmumu balsoja ne tikai krievi, bet tāpat angļi un amerikāņi? Kādēļ Čerčila kungam ievajadzējās maldināt cilvēkus?

Tālāk Čerčila kungs apgalvo, ka «komūnistiskās partijas, kas bija ļoti nenozīmīgas visās šinīs Eiropas austrumu valstīs, guvušas ārkārtīgu spēku, kas lielā mērā pārsniedz to skaitlisko sastāvu, un visur cenšas nodibināt totālitāro kontroli. Policejiskās valdības ir līdz šim pārsvarā gandrīz visās šais valstīs, izņemot Čechoslovakiju; tanīs nepastāv nekāda īsta demokratija.»

Kā zināms, Anglijā valsti patlaban pārvalda viena partija, leiboristu partija, pie kam opozicionārām partijām nav tiesību piedalīties Anglijas valdībā. To Čerčila kungs sauc par īsto demokratismu. Polijā, Rumānijā, Dienvidslavijā, Bulgārijā, Ungārijā valda vairāku partiju bloks — no četrām līdz sešām partijām — pie kam opozicijai, ja tā vairāk vai mazāk lojāla, nodrošinātas tiesības piedalīties valdībā. To Čerčila kungs sauc par totālitārismu, tiraniju, policejismu. Kāpēc, uz kāda pamata, — no Čerčila kunga atbildi negaidiet. Čerčila kungs nesaprot, cik smieklīgā stāvoklī viņš sevi nostāda ar savām brēkulīgām runām par totālitārismu, tiraniju, policejismu.

Čerčila kungam gribētos, lai Polijā valdītu Sosnkovskis un Anderss, Dienvidslavijā — Michailovičs un Paveličs, Rumānijā — kņazs Štirbejs un Radesku, Ungārijā un Austrijā kaut kāds karalis no Habsburgu nama un tml. Čerčila kungs grib mums iegalvot, ka šie kungi no fašistiskās pavārtes var nodrošināt «patiesu demokratismu». Tāds ir Čerčila kunga «demokratisms».

Čerčila kungs staigā ap patiesību, kad viņš runā par komūnistisko partiju ietekmes pieaugumu Austrumeiropā. Tomēr jāpiezīmē, ka viņš nav gluži precīzs. Komūnistisko partiju ietekme pieaugusi ne tikai Austrumeiropā, bet gandrīz visās Eiropas zemēs, kur agrāk valdīja fašisms (Italija, Vācija, Ungārija, Bulgārija, Rumānija, Somija), vai arī kur bija vācu, italiešu vai ungāru okupācija (Francija, Beļģija, Holande, Norvēģija, Dānija, Polija, Čechoslovakija, Dienvidslavija, Grieķija, Padomju Savienība un tml.).

Komūnistu ietekmes pieaugumu nevar uzskatīt par nejaušību. Tā ir pilnīgi likumīga parādība. Komūnistu ietekme pieaugusi tāpēc, ka smagajos fašisma kundzības gados Eiropā komūnisti izrādījās par uzticamiem, drošiem, pašaizliedzīgiem cīnītājiem pret fašistisko *režīmu, par tautu brīvību*. Čerčila kungs reizēm savās runās piemin «vienkāršos ļaudis no nelieliem namiem», kundziski uzsitot viņiem pa plecu un izliekoties par viņu draugu. Bet šie ļaudis nav nemaz tik vienkārši, kā tas var likties no pirmā acu uzmetiena. Viņiem, «vienkāršajiem ļaudīm», ir savi uzskati, sava politika, un viņi prot sevi aizstāvēt. Tie ir viņi, šo «vienkāršo ļaužu» miljoni, kas izbalsoja Anglijā Čerčila kungu un viņa partiju, atdodami savas balsis leiboristiem. Tie ir viņi, šo «vienkāršo ļaužu» miljoni, kas izolēja Eiropā reakcionārus, tos, kas piekrita sadarbībai ar fašismu, un deva priekšroku kreisajām demokratiskajām partijām. Tie ir viņi, šo «vienkāršo ļaužu» miljoni, kas, pārbaudījuši komūnistus cīņas un pretošanās ugunīs pret fašismu, — nolēma, ka komūnisti pilnīgi pelna tautas uzticību. Tā pieauga komūnistu ietekme Eiropā. Tāds ir vēsturiskās attīstības likums.

Protams, Čerčila kungam nepatīk tāda notikumu attīstība un viņš ceļ trauksmi, apelējot pie spēka. Bet viņam tāpat nepatika padomju režīma parādīšanās Krievijā pēc pirmā pasaules kaŗa. Toreiz viņš tāpat cēla trauksmi un organizēja «14 valstu» kaŗa gājienu pret Krieviju, spraužot sev par mērķi pagriezt atpakaļ vēstures ratu. Bet vēsture izrādījās stiprāka par Čerčila intervenciju, un Čerčila kunga donkichotiskie paņēmieni noveda pie tā, ka viņš toreiz cieta pilnīgu sakāvi. Es nezinu, vai Čerčila kungam un viņa draugiem izdosies noorganizēt pēc otrā pasaules kaŗa jaunu kaŗa gājienu pret «Austrumeiropu». Bet ja viņam tas izdosies, kas maz ticams, jo «vienkāršo ļaužu» miljoni stāv miera sardzē, — tad var ar pārliecību sacīt, ka viņus sasitīs gluži tāpat, kā viņus sasita pagātnē, pirms 26 gadiem.

PADOMJU KRITIKAS UZDEVUMS

Lielajā Tēvijas karā gūtā uzvara pavēr mūsu valstij jaunās radošās sajūsmas plašas perspektīvas. Pārdzīvotie pārbaudījumi padarīja bagātāku mūsu sociālo pieredzi, nostiprināja un norūdīja tautas jūtas un gribu. Kara gadu grūtajos apstākļos atklājās padomju cilvēka labākās īpašības: kvēlā mīlestība pret sociālistisko dzimteni, kas viņu uzaudzināja, mierīgā vīrišķība briesmu brīdī, morāliskā izturība, bezgalīgā uzticība Ļeņina-Staļina lielajai lietai.

Senā gudrība saka: kad ieroči šķind — mūzas klusē. Pretēji šai gadsimtenu apdvestajai gudrībai pagājušais periods Padomju Savienības dzīvē bija visu valsts intelektuālo spēku patiesa uzplaukuma periods. Tautas radošais ģenijs kara laikā parādījās ne tikai Sarkanās Armijas apbrīnojamos varoņdarbos kaujās, ne tikai strādnieku un kolchoznieku pašaizliedzīgajā darbā, bet arī padomju literatūras un mākslas, teorētiskās domas, zinātnes un tehnikas izcilajos sasniegumos. «Padomju inteliģence ar savu radošo darbu izdarījusi nenovērtējamu ieguldījumu ienaidnieka sagrāvei» (Staļins).

Padomju literatūra — klasiskās krievu literatūras labāko tradīciju mantiniece — vienmēr bija stipra ar savu dzīves patiesību, dziļo idejiskumu, ar saviem augstajiem pilsoņa ideāliem, bija stipra tādēļ, ka dzīvoja vienu dzīvi ar visu tautu. Kara gados šīm īpašībām bija jāpiedzīvo tik vispusīgs un nežēlīgs pārbaudījums, kāds tai vēl nekad nebija gadījies.

Šo pārbaudījumu padomju literatūra godam izturēja. Daudzi rakstnieki, jau ar pirmajām kara dienām sākot, varonīgi cīnījās Sarkanās Armijas rindās vai partizānu nodaļās. Ar saviem daiļdarbiem viņi garīgi apbruņoja tautu, audzināja viņā patriotismu, izturību un neatlaidību mērķu sasniegšanā, dziļu notikumu izpratni. Savā darbībā viņi lieliski izmantoja visus literatūras žanrus: epu un liriku, romānu un stāstu, traģēdiju un nežēlīgo satiru, avīzes rakstu un feļetonu — visu to mobilizēja kopīgās lietas labā. Ļoti populāra kļuva publicistika kā sevišķi lokans, sevišķi operatīvs žanrs, kas dod iespēju acumirklī atsaukties uz vienu vai otru notikumu.

Ārkārtīgi pieauga daiļliteratūras iedarbības spēks. Zīmīgi, ka daudzi kara laika padomju literatūras labākie darbi pirmo reizi publicēti laikrakstā. Tādā kārtā tie uz reizi kļuva visplašāko masu īpašums, aicinot tās uz jauniem varoņdarbiem frontē un aizmugurē. Daudzi darbi izplatījās brošūru veidā, ko iespieda miljoniem eksemplāros, vai skrejlapu veidā; tās lasīja frontē, lasīja partizāni, lasīja padomju ļaudis, kas uz laiku bija nokļuvuši iebrucēju jūgā.

Plecu pie pleca ar krievu rakstniekiem, krievu literatūras svētīgajā un radošajā ietekmē cīnījās par sociālistiskās Dzimtenes godu un neatkarību un strādāja tās labā brālīgo republiku rakstnieki. Šajā kopīgajā cīņā un kopīgajā darbā briniškīgi iemiesojās staliniskās tautu draudzības dzīvinošais princips.

Biedrs Staļins raksturoja progresīvu zinātni kā tādu, kas «nenorobežojas no tautas, neturas tālu nost no tautas, bet gatava tautai kalpot, gatava atdot tautai visus zinātnes sasniegumus; tā kalpo tautai nevis piespiesta, bet brīvprātīgi, labprāt.»

Šīs padomju zinātnes zīmīgās īpašības sevišķi spilgti parādījās kara laikā. Padomju zinātnieki godam izpildīja savu patriotisko pienākumu pret valsti. Filozofi un tautsaimnieki, vēsturnieki un filologi atmaskoja fašisma cilvēkniedēju ideoloģiju, cīnījās pret nacionālo attiecību fašistisko falsifikāciju, pret vēstures melīgo sakropļojumu. Dabas zinātnieki strādāja, meklējot jaunus jēlvielu resursus rūpniecībai, pētīja iespējas pacelt lauksaimniecības produktīvitāti. Zinātniski tehniskās domas pārstāvji konstruēja jaunus apbruņojuma veidus, palīdzēja aizsardzības uzņēmumiem darbā, tā sekmējot Sarkanās Armijas labāku tehnisku apgādi.

Partija un valdība cienīgi novērtēja padomju zinātnieku diženos darbus; vairāk kā 200 padomju zinātnes un tehnikas pārstāvjiem piešķirts Sociālistiskā darba varoņa augstais nosaukums.

Pāreja uz mierīgo celtniecību dos vēl lielāku dziļumu un plašāku vērienu mūsu radošajam darbam visās kultūras un zinātnes nozarēs.

Kad lielajam krievu rakstniekam Maksimam Gorkijam jautāja, kādēļ viņš sācis rakstīt, viņš atbildēja: «Tādēļ, ka biju guvis tik daudz iespaidu, ka nevarēju nerakstīt.» Tagad šo sajūtu pazīst miljoni padomju ļaužu, kas kara laikā pārdzīvoja, izjuta un pārdomāja tik daudz, cik citādos, mierīgos apstākļos viņiem varbūt nebūtu jāpārdzīvo un jāpārdomā daudz gadu laikā. Tieši šī pārdzīvojumu pārpilnība, šī kaujas laukā, varonīgajā darbā fabrikā un rūpnīcā, kolchozu laukos un zinātniskās laboratorijās sakrātās pieredzes sniegtā gudrība — tā ir viena no zīmīgajām īpašībām, kas piemīt mūslaiku padomju cilvēkam — uzvarētājam, kas «...gāja caur liesmām — caur ūdeni, no mērķa nenovērsās.»

Pagājušā gada augustā VK(b)P CK un PSRS TKP pieņēma lēmumu sastādīt PSRS tautas saimniecības atjaunošanas un attīstības piecgades plānu 1946—1950. gadam. Staļina piecgades vienmēr bija ne tikai saimniecības, bet arī kultūras celtniecības programa. Aktīvajā radošajā darbībā iesaistās jaunas daudzmiljonu masas. Var pilnīgi droši apgalvot, ka mēs stāvam uz ievērojama laikmeta sliekšņa, laikmeta, kas dos pasaules kultūrai nemirstīgus mākslas darbus, ievērojamus zinātniskus atklājumus un izgudrojumus.

Jo spilgtāki un svarīgāki būs mūsu sasniegumi radošās domas laukā, zinātnē un tehnikā, literatūrā un mākslā, jo nepiekāpīgākiem un stingrākiem mums jābūt pašiem pret sevi. Šī stingrība ir spēka, ne vājuma pazīme. «Visas revolūcionārās partijas, kuras līdz šim gāja bojā — gāja bojā tādēļ, ka kļuva augstprātīgas, neprata saskatīt savu spēku un baidījās runāt par savām vājībām. Bet mēs neaiziesim bojā tādēļ, ka nebīstamies runāt par savām vājībām un iemācīsimies pārvarēt šīs vājības,» — mācīja Ļeņins. «Galvenais... — parādīt vīrišķību, atzīt savas kļūdas un atrast sevī spēku likvidēt tās visīsākajā laikā», norādīja biedrs Staļins. Šos aizrādījumus nedrīkst piemirst ne uz brīdi; to pamata nozīme jāizdomā līdz galam un jāizprot katram kultūras darbiniekam.

Kritikas svētīgo nozīmi literatūras un mākslas attīstībā uzskatāmi pierāda visa pagātnes pieredze. Zinātnisko darbu kļūdu un maldīgo težu savlaicīgā un dziļā kritika ir zinātnes attīstības nepieciešama sastāvdaļa. Bez sasniegumu kritiska vērtējuma zinātne sāk nīkuļot.

Uzvara, ko guva mūsu zeme pār fašistisko Vāciju un imperiālistisko Japānu, bija ne tikai padomju ieroču triumfs; tā bija arī mūsu padomju pasaules uzskata triumfs, Ļeņina-Staļina nemirstīgo ideju triumfs.

Tagad visas padomju kultūras darbinieku domas jāvērš uz to, lai visādi nostiprinātu, nodrošinātu ideoloģisko uzvaru pār fašismu. Šā uzdevuma apgaismojumā sevišķi svarīgā kļūst cīņa par marksistiski ļeņiniskā pasaules uzskata skaidrību, jo tas vēlreiz pierādījis savu lielo vitālo spēku, guvis jaunus neapstrīdamus pierādījumus savai patiesībai.

Propaganda, ko daudz gadu no vietas nesoditi piekopuši fašisti visās pasaules malās, atstājusi šur tur dziļas pēdas. Mūs gaida vēl liels un ilgstošs darbs, kas saistīts ar fašisma iznīcināšanu līdz pat saknēm un šur tur arī ar jauno asnu likvidēšanu.

Kritikas nozīme šajā darbā ārkārtīgi svarīga un atbildīga. Stipri sarežģītajā un iekšējām pretrunām bagātajā starptautiskajā ideoloģiskajā stāvoklī, kāds izveidojies pēc kara, pat nenozīmīga, kā tas šķiet sākumā, kļūda, pat niecīga neuzmanība no mūsu biedru puses zināmos apstākļos var izrādīties par piekāpību pret ienaidnieku. Ikviena apzinīga vai neapzinīga novirzīšanās no marksistiski ļeņiniskām idejām, ikviens mēģinājums revidēt vai nepareizi izskaidrot kādu marksistiski ļeņiniskās teorijas tezi, — viss tas mums tūliņ jāievēro un jāatrod ātrs un noteikts atspēkojums.

Krievu kritika bagāta slavenām tradicijām. Tādi kritiskās domas korifeji, kā Beļinskis un Hercens, kā 60-to gadu revolūcionārās demokratijas lielie vadoņi Černiševskis un Dobroļubovs ar savu darbību sniedz apbrīnojamu piemēru tam, kā var pakļaut visus savus darbus un domas dzimtās zemes un savas tautas interesēm. Ar savu nemitīgo un nenogurstošo cīņu pret patvaldību un dzimtniecību, pret visiem tumsonības un sastinguma elementiem tālaika sabiedriskajā dzīvē, ar sava laikmeta progresīvo ideju nenogurstošo propagandu, ko viņi ietērpa gan dziļa teorētiska traktāta formā, gan populārzinātniskā rakstā, gan bargā pamfleta formā — viņi darīja ārkārtīgi daudz, sagatavojot krievu tautas vēsturisko uzvaru pār ekspluatātoriem un parazītiem, ko viņi paredzēja un pareģoja. Galveno vietu viņu darbos ieņēma daiļliteratūras jautājumi. Bet viņiem bija sveša jebkāda vienpusība. Viņu nopelni krievu filozofijas, vēstures, sabiedrisko zinību un pat dabas zinību attīstībā ļoti lieli un vēl līdz šim nav pietiekami pilnīgi novērtēti. Ir zināms, cik stipri viņi ietekmēja savus laikabiedrus. «Diez, vai vēl kas cits krievu literatūras un publicistikas vēsturē tā valdīja par cilvēku prātiem un tik iedarbīgi cēla viņu pilsoņu pašapziņu, pamudinot cīņai pret patvaldību, par demokratisko revolūciju, — kā Beļinskis, Černiševskis un Dobroļubovs» (M. Kaļiņins).

Ļeņins augsti vērtēja krievu klasiskās kritikas mantojumu. «Vēstuli Gogolim», kas rezumēja Beļinska literāriskās darbības rezultātus, viņš uzskatīja par «vienu no labākajiem necenzētās demokratiskās preses ražojumiem, kas saglabājis milzīgu dzīvu nozīmi vēl tagad.» «Hercens», teica Ļeņins, «pratis pacelties tādā augstumā, ka nostājies vienā līmenī ar sava laika lielākajiem domātājiem.» Ļeņins atrada, ka Hercens «arī tagad ir galvas tiesu lielāks par visiem tagadējiem dabas zinātniekiem empīriķiem un tūkstošiem tūkstošu mūslaiku filozofu, ideālistu un pusideālistu.» Par Černiševski Ļeņins rakstīja kā par «revolūcionāro demokratu», kas prata ietekmēt visus sava laika politiskos notikumus revolūcionārā garā, izvedot cauri cenzūras liktajiem šķēršļiem un barjerām zemnieku revolūcijas ideju, masu cīņas ideju — ideju par vecās varas gāšanu.

Paša Vladimira Iļjiča darbos atradam daudz dziļuma un gaišredzības ziņā nepārspētu paraugu, no kuriem jāmācās kritiski vērtēt vienu vai otru literārisku ražojumu. Šī kritiskās analizes prasme ir biedra Staļina darbu raksturīgā īpatnība.

Diemžēl mēs ne tuvu neesam apguvuši kritisko pieredzi un prasmi, kādas piemīt progresīvo krievu domātāju darbiem un Ļeņina un Staļina darbiem.

Speciālajā lēmumā, ko VK(b)P CK pieņēma 1940. g. novembrī, norādīts, ka literatūras kritika pie mums atrodas nožēlojamā stāvoklī. Šajā lēmumā atzīmēts, ka vairums mūsu laikrakstu un žurnālu vadītāju nepieiet ar nopietnu uzmanību literāriski kritiskajiem materiāliem, bet paši kritiķi — vienaldzīgi un pasīvi pret saviem uzdevumiem. Lēmums uzsvēra, ka «visvājākā nozare patlaban ir daiļliteratūras kritika». «Vairums kritiķu nenodarbojas ar padomju literatūras jautājumiem un neietekmē tās veidošanos», atzīmē lēmums.

Arī pēdējos gados stāvoklis šajā mūsu kultūras svarīgajā un atbildīgajā celtniecības daļā nav mainījies uz labu. Vērojama acīm redzama teorētiskā rakstura darbu pārāk zema novērtēšana. Tos bieži vien traktē kā scholastiskos darbus, kas sveši dzīvās literāriskās prakses vajadzībām. Protams, pret scholastiku jācīnās. Bet nav pielaižams, it kā scholastiku apkarojot, nopulgot vispār katru literatūras problēmu teorētisko iztirzājumu. Vēl ļaunāk, kad sludinātā cīņa pret scholastiku tikai maskē novirzīšanos no lielajām literāriskajām problēmām, no plašajiem literāriskajiem vispārinājumiem uz kailo empīriku, uz literāriskās dzīves atsevišķu izkliedu faktu paviršo analizi, tos apskatot atrautus vienu no otra un no literāriskā procesa vispār.

Tā saucamās konkrētās kritikas lauka stāvoklis arī ārkārtīgi bīstams. Kara gados daudzi padomju rakstnieki sasniedza radošo spēku briedumu, padarīja literatūru bagātāku ar ražojumiem, kas izceļas ar savu idejisko mērķapzinību un savām pozitīvajām mākslinieciskajām īpašībām. Kritika maz ko darījusi, lai šos darbus popularizētu tautā. Tai pašā laikā idejiski kaitīgie darbi — jo bija arī tādi — un viduvējie, bālie, steigā un nevērīgi sarakstītie darbi nesastapa no kritikas puses pietiekami vienprātīgu un noteiktu pretestību.

Zināma domas kautrība, vērtējumu nedrošība, bailes no tiešiem un precīziem definējumiem vēl aizvien mums par kaunu ir daudzu jo daudzu kritisko rakstu tipiskās īpašības. Bieži vien rodas iespaids, ka šo rakstu autoriem par visu vairāk rūp apsvērums, kaut tikai kaut kas neiznāktu, kad tik kādu nepaslavētu par daudz, vai kādu neapvainotu.

Nav izskausta mūsu kritiķu vidū aklā liekšanās vārdu priekšā, kas starp citu raksturīga arī mūsu literārisko žurnālu redakcijām.

Ir zināms, ka viena no Beļinska, Černiševska, Hercena un Dobroļubova kritisko darbu vērtīgākajām īpašībām bija viņu spriedumu kaisle un drosme. Kad lielie kritiķi runāja par rakstniekiem un darbiem, kas kalpoja tautas atbrīvošanai no ekspluatātoru jūga, viņi atrada tik sirsnīgus un pārliecinošus vārdus, ka viņu novērtējumi saglabājuši līdz šim savu efektīvo spēku. Tādi ir Beļinska Puškina, Gogoļa un Ļermontova vērtējumi. Ar lielu noteiktību un nesaudzību kritiķi grāva idejiski un mākslinieciski neīstus, viņu augstajiem atbrīvošanas ideāliem naidīgus darbus.

«Kritikai vispār pēc iespējas jāvairās no visādiem noklusējumiem, ierobežojumiem, smalkiem un tumšiem mājieniem un visām tamlīdzīgām ceremonijām, kas tikai traucē lietas skaidrību un noteiktību,» saka Černiševskis. «Krievu kritika nedrīkst būt līdzīga franču feļetonu vārīgajai, smalkajai, izvairīgajai un tukšajai kritikai. Šī izvairība un sīkumaināba nav krievu publikas gaumē, nepiestāv dzīvajiem un skaidrajiem uzskatiem, kādus pilnīgi pamatoti prasa no kritikas mūsu publika.»

Krievu kritikas klasiķi centās aktīvi ietekmēt literatūras veidošanos, centās panākt, lai viņu pūles vainagotos taustāmiem rezultātiem. Viņi neapmierinājās ar vispārīgām frazēm par iztirzājamā rakstnieka vai darba negatīvām vai pozitīvām īpašībām, bet ģeniāli apvienoja šo darbu dziļāko estētisko analizi ar to sabiedriskās nozīmības analizi; viņi prata saistīt savus spriedumus ar tā laika krievu dzīves svarīgākajām problēmām. Viņi neliecās vārdu priekšā. Cik augstu stāvēja trīsdesmitajos gados Marlinska un Benediktova literāriskā reputācija! Bet tas, ka šos rakstniekus atzina visi, nesamulsināja Beļinski, kad tas saprata, ka viņu darbi nav patiesi. Gluži otrādi, tas deva vēl plašāku vērienu viņa centieniem, tiecoties uz šīs liekulības atmaskošanu. Visu šo īpašību ļoti lielā mērā trūkst mūsu kritikai.

Protams, mūsu kritiķi nevar pārņemt gatavā veidā Beļinska, Hercena, Černiševska un Dobroļubova kritisko piederdzi. Nevar neredzēt, ka vēsturiskie apstākļi, kādos nācās strādāt lielajiem kritiķiem demokratiem toreiz, un apstākļi, kādos strādā padomju literāts, ir stipri dažādi.

Toreiz kritika, un sevišķi daiļliteratūras kritika, progresīviem cilvēkiem bija gandrīz vai vienīgā iespēja propagandēt masās progresīvu pasaules uzskatu. Tādā kārtā vienu vai otru literārisko sacerējumu izmantoja bieži vien tikai kā ieganstu, lai izteiktu spriedumus par visas valsts sociālo un politisko dzīvi. Tagad kritika — viena no masu idejiskās audzināšanas formām, ļoti svarīga, bet ne vienīgā, ne izņēmums. Tomēr šī radikālā atšķirība vēsturisko apstākļu ziņā nekādi neatbrīvo mūsu kritiķus no pienākuma visciešākā veidā saistīt savu darbu ar visas padomju tautas dzīvi un interesēm, pacelt un atrisināt savos darbos mūslaiku vispārējās problēmas.

Jāsaka, ka mūsu kritikas augšanu zināmā mērā kavē dažu rakstnieku pilnīgi nepareiza izturēšanās pret to. Viņi ārkārtīgi primitīvi izprot kritikas audzinošos uzdevumus. Jautājumu bieži uzstāda tā, ka kritiķiem, lūk, jābūt it kā rakstnieku auklei vai guvernantei. Tā ir pilnīgi aplama uztvere. Kritika — vispirms idejiskas propagandes līdzeklis, tautas garīgās audzināšanas ierocis. Tādēļ pilnīgi nepieļaižama rakstnieku kundziski augstprātīga un kundziski lepnā izturēšanās pret kritiķiem, ar kādu bieži gadās sastapties.

Jo aktīvāk piedalīsies rakstnieki literāriskās dzīves kārtējo jautājumu apspriešanā, jo labāk literatūrai. VK(b)P CK lēmums par literārisko kritiku un bibliogrāfiju kā vienu no būtiskajiem robiem literāriskajā dzīvē atzīmēja, ka «rakstnieki... nepiedalās literārisko sacerējumu iztirzāšanā un novērtēšanā un nepublicē presē literāriski kritiskus rakstus». Šis apstāklis rada zināmu nemieru: tās liecina, ka rakstnieku atbildības jūtas par literatūru un tās likteni kļuvušas vājākas.

Agrāk rakstnieki aktīvi piedalījās literatūras teorijas jautājumu iztirzāšanā, aktīvi reaģēja uz dažādiem notikumiem sava laika literatūrā, priecājās pa savas literatūras sekmēm un skuma par tās neveiksmēm. Puškina mēģinājumi kritikas laukā ir soļis uz priekšu ne tikai krievu, bet arī vispasaules estētiskās domas attīstībā. Ar savu reālisma un tautiskuma propagandu Puškins ārkārtīgi sekmēja šo principu nostiprināšanu literatūrā. Ļoti daudzu smalku un dziļu teorētisku un kritisku etīdu autors bija Gogolis. Ražīgi strādāja šajā laukā Turgeņevs, Gončarovs, Ņekrasovs, Saltikovs Ščedrins, Ļevs Tolstojs. Par šo rakstnieku teorētisko un kritisko darbību varētu sarakstīt veselus pētījumus. Šajā ziņā mūsu laikabiedri var daudz ko mācīties no saviem priekštečiem. Ievērojamu vietu ieņem teorētiskie un kritiskie darbi Gorkija literāriskajā mantojumā. Gorkijam visielākajā mērā piemita atbildības sajūta par literatūru un visu savu darbības laiku viņš nenogurstoši popularizēja tās sasniegumus, nesaudzīgi apkaroja visas tās slimīgās parādības. Viņa piemērs vienmēr jāpatur prātā mūslaiku rakstniekiem.

Visu, kas teikts par daiļliteratūras kritiku, pamatoti var attiecināt uz citiem mūsu teorētiskās frontes sektoriem, uz filozofiskās, ekonomiskās un vēsturiskās literatūras kritiku. Neviena no šīm ideoloģiskās dzīves nozarēm pie mums nav atdalīta no pārējām ar Ķīnas mūri, bet gluži otrādi — aug un attīstās harmoniskā vienībā. Lielais krievu dzejnieks Aleksandrs Bloks ļoti pareizi teica, ka krievu kultūra ir sintētiska. «Tāpat kā Krievijā neķiramas viena no otras filozofija, gleznieciba, mūzika, proza un poēzija, tāpat neķiramas viena no otras filozofija, sabiedriskā dzīve un politika. Visas kopā tās arī veido to vienoto varenō straumi, kas nes uz sevis nacionālās kultūras dārgo nastu,» — norādīja viņš. Šie vārdi skan saprotamāk tagad nekā toreiz, pirms 25 gadiem, kad tos izteica pirmo reizi. Jo nekad vēl visu zinātnes, mākslas un literatūras darbinieku domas un tieksmes mūsu zemē nebija tik cieši vienotas vienā trauksmē: nostiprināt mūsu militāro, ekonomisko un politisko uzvaru pār fašismu, atņemt sagrautajam ienaidniekam jebkādas revanša iespējas, apvienot visus spēkus, lai vēl tālāk pamatotu un padarītu bagātāku marksistiski ļeņinisko pasaules uzskatu — šo ceļa rādītāju bāku padomju tautas radošajā darbā.

Visiem vēl atmiņā Beļinska pravietiskie vārdi: «Mēs apskaužam mūsu bērnubērnus un viņu bērnus, kam būs lemts redzēt Krieviju 1940. gadā stāvam izglītotās pasaules priekšgalā, nosūkām zinātnes un mākslas likumus un saņemam godbijīgu cieņu no visas apgaismotās cilvēces.» Šie pravietiskie sapņi tagad kļuvuši īstenība. Mēs paši piedzīvojām ievērojamo, vēsturiski dziļi nozīmīgo padomju tautas sastapšanos ar kaimiņu valstu tautām. Likti droši pamati to politiskai, saimnieciskai, kultūrālai tuvināšanai. Slavismā nacionālie centri sagāida padomju kultūras pārstāvjus kā mīļus sengaidītus viesus: padomju rakstniekus, mākslinieku, aktierus un zinātniekus. Aug un stiprinās padomju kultūras prestižs Rietumeiropas valstīs un Amerikas kontinentā. Bet jo lielāka mūsu atbildība cilvēces priekšā, jo stingrākiem un nepiekāpīgākiem mums jābūt pašiem pret sevi.

Šie trūkumi, kas piemīt mūsu daiļliteratūras kritikai, ir kopīgi vispār visai mūsu kritikai. Nepietiekama iniciatīva padomju zinātnes labāko sasniegumu popularizēšanā, nepietiekamā noteiktība cīņā pret atsevišķām novērojamām kļūdām un aplamībām — visas šīs parādības redzamas arī filozofijas, ekonomikas un vēstures laukā un neizbēgami kavē visas padomju kultūras tālāko augšanu.

Ir zināms, cik lielas kļūdas gadījās mūsu filozofijas frontes darbinieku darbos — galvenokārt vācu filozofijas — Kanta, Fichtes un Hēgeļa filozofijas — nepareizā novērtējumā. Pirms VK(b)P CK lēmuma «Par trūkumiem zinātniskajā laukā», kas atklāja šīs kļūdas, tās palika nepamanītas, nesaistīja pienācīgu uzmanību un nesastapa vajadzīgā prettrieciena. Pēc VK(b)P CK lēmuma stāvoklis uzlabojās. Tomēr vēl tagad zinātniskajā darbā filozofijā, filozofiskajā literatūrā vērojami nopietni trūkumi, kuŗi vēl būs jāpārvar.

Padomju Savienības ekonomiskā uzvara pār fašismu ārkārtīgi spilgti parādīja sociālistiskās saimniecības milzīgās priekšrocības, salīdzinot ar kapitālistisko. Padomju ekonomistiem jāveic goda pilns uzdevums: sīki jāizanalizē sociālistiskās iekārtas, padomju saimnieciskās sistemas priekšrocības. Ļoti maz pie mums darīts padomju ekonomikas problēmu teorētiskajā pētīšanā. Biedra Staļina norādījumi, ko tas devis 1941. g. janvārī par padomju ekonomikas attīstības likumību, izmantoti nepietiekami. Maz darbu veltīts sociālistiskās saimniecības likumu analizei. Vāji apstrādā arī kapitālistisko valstu ekonomikas jautājumus. Svarīgie procesi, kas norisinās tagad pretrunīgajā kapitālistiskajā ekonomikā, vēl ne tuvu nav apgaismoti mūsu ekonomiskajā literatūrā. Ekonomiskās zinātnes problēmu vājā teorētiskā apstrādāšana kavē praksi, noved reizēm pie sarežģīto un kaitīgo «teoriju» izcelšanās, kas aizgūtas no reakcionāru zinātnieku arsenāla.

Ilgi palika nenokritizētas kaitīgās un kļūdainās tendences, kas bija novērojamas daudzu mūsu vēsturnieku darbos. Bēdīgi slavenās Pokrovska skolas tradīcijas tagad galvenajos vilcienos izskaustas mūsu vēstures zinātnē, bet ar tās recidīviem gadās sastapties arī vēl tagad. Tā, piemēram, tās bija novērojamas dažos atsevišķu Padomju Savienības tautu vēsturei veltītajos darbos, kas idealizēja šās tautas vēsturi un pilnīgi noliedza Krievijas un tās darbinieku pozitīvo lomu. Tai pašā laikā mūsu vēsturiskajā literatūrā pēdējos gados bija vērojamas lielvalsts šovinisma pazīmes. Tās izpaudās dažu vēsturnieku tieksmē pilnīgi reabilitēt carisma ārpolitiku, notušēt Krievijas monarchijas — «tautu cietuma», «Eiropas žandarma» — reakcionāro lomu, tieksmē nosodīt zemnieku kustības kā pretvalstiskas, idealizēt atsevišķus patvaldnieciskās iekārtas darbiniekus. Un atkal visi šie marksistiski ļeņiniskās teorijas sakropļojumi saistīja zinātniski sabiedriskās domas uzmanību tikai pēc tam, kad tos atklāja un nosodīja vadošie partijas organi. Pirms tam mūsu vēsturiskā prese gāja tiem garām bez attiecīgiem signāliem. Vai tad tas neliecina gaisi par kritikas vājo attīstību?

Cīņai par visu šo robu aizpildīšanu jākļūst visu mūsu ideoloģisko kadru sirdslietai. Tikai tad mūsu kritika varēs sekmīgi izpildīt savu misiju, kad tā pilnā balsī stāstīs par mūsu sasniegumiem — mums ir uz ko lepoties; arī un taisni jāatmasko mūsu vājības un trūkumi: mums nav ko bīties no tiem, jo mēs pratīsim tos pārvarēt. Un tikai tad tā būs pilnā mērā tas, kam tai vajaga būt — varens ierocis masu audzināšanā uzticībā sociālistiskajai dzimtenei, uzticībā lielajai Ļeņina-Staļina lietai.

Viss iepriekš teiktais nosaka mūsu žurnāla vispārējo nostādni. Tā tuvākais un tiešais uzdevums: pareizi orientēt lasītāju jaunākajā padomju literatūrā — publicistiskajā, zinātniskajā un daiļliteratūrā, — popularizēt labāko, cīnīties ar visiem mūsu padomju marksistiski ļeņiniskā pasaules uzskata sakropļojumiem, ar visām parādībām, kas dara negodu mūsu padomju kultūrai — ar idejisku nabadzību, domas kūtrību un vārgumu, paviršo vai neapzinīgo izturēšanos pret darbu. Tā mums jāpalīdz padomju literatūras, teorētiskās un zinātniskās domas turpmākai augšanai un attīstībai.

Biedrs Staļins mums māca, ka ir dogmatiskais marksisms un ir radošais marksisms. Pirmā pārstāvji pamato savu darbību «ne uz pieredzes pamata, nevis ņemot vērā praktisko darbu, bet gan uz citātiem no Marksa». Otrā pārstāvji balstās ne uz citātiem un izteicieniem, bet uz praktisko pieredzi, pārbaudot ikvienu savu soli dzīvē, mācoties no savām kļūdām un mācot citiem ceļ jaunu dzīvi.» Šis biedra Staļina norādījums liek pamatus visam mūsu darbam. Radošā marksisma nenogurstošajā un nemitīgajā propagandā mēs redzam mūsu darba galveno saturu.

No daiļliteratūras un zinātnisko darbu materiāla, kas ir mūsu kritiskās analizes objekts, mēs izvirzīsim vairākas vispārīgas padomju kultūras problēmas. To plašai apspriešanai jāvirza uz priekšu mūsu literatūra, mūsu teorētiskā un zinātniskā doma.

Gribētos cerēt, ka rosīgajā sadarbībā ar visiem padomju kultūras darbiniekiem, atbalstoties uz viņu aktīvas radošās palīdzības, mums izdosies atrisināt visus uzstādītos uzdevumus.

(Советская книга)

JANIS ROZENTĀLS

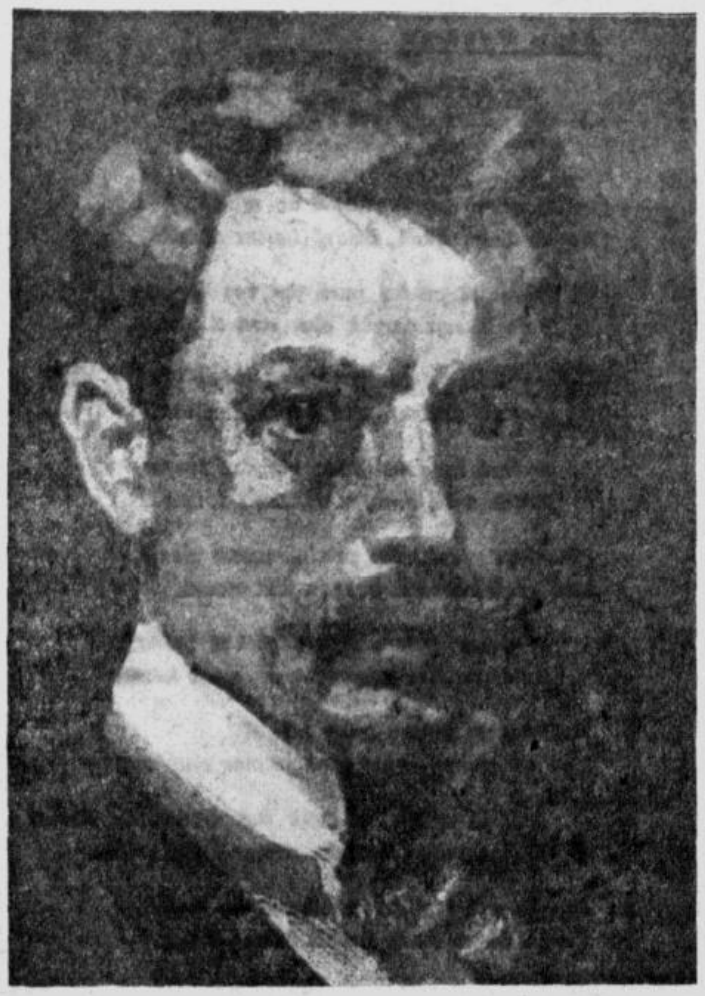

Šāgada 18. martā paiet 80 gadu no mūsu tautas lielā un populārākā gleznotāja, krietnā audzinātāja un cēlā cilvēka Jaņa Rozentāla dzimšanas dienas. Vispār šo gadu varētu apzīmēt par Rozentāla gadu, jo augustā paies arī 50 gadu no pirmās latviešu mākslas izstādes Rīgā, kur Rozentālam bija redzamākā vieta, un 26. decembrī pēc vecā stila (pēc jaunā 1947. gada 8. janvārī) paies 30 gadu no Rozentāla miršanas.

Rozentāls dzimis 1866. gadā netālu no Saldus kā kalēja dēls. Uz tēva kalēja amatu Rozentāls bijis lepns. Tā viņš kādā vietā raksta: «Senatnē, pēc teikām un archeoloģiskiem piemineklīem vērojot, kalējs, rādās, bijis attīstītākais un cienīgākais amats, un kalējs Ilmarinens Kalevalas teikās ir dieviem līdzīgs, pārdabiskām mākslas spējām apdāvināts varonis.» Skolu Rozentāls ilgi nav apmeklējis. Jau 14 gadu vecumā viņš bijis spiests laimi meklēt Rīgā. Tur pēc četru gadu darba pie daiļkrāsotāja Cilieviča viņš par meistara portretu iegūst zeļļa godu. Bijušā mākslas studenta Rozentāla-Krūmiņa pamudināts, viņš sāk domāt par iestāšanos akadēmijā. Sagatavojies pie pazīstamā pedagoga Felsko amatniecības skolā, Rozentāls 1888. gadā iestājas akadēmijā par brīvklausītāju. Ādams Alksnis, vecākais mākslas students latvietis, kopā ar citiem nodibina pulciņu «Rūķis», kura devīze ir daudz strādāt, studēt latviešu tipus un Latvijas dabu, kā arī tos tēlot. Bez šaubām, šī pulciņa dzimšanai zināms sakars ar krievu idejisko reālistu, tā saukto peredvižņiku, kustību, sevišķi ar šīs kustības nozarojumu, kas sižetus smēlās zemniecībā un zemāko šķiru vidū. Starpība tikai tā, ka krievu mākslinieklem nebija sāpīgs tautiskuma jautājums, viņu programā bija kalpošana tautai ar progresīvu sabiedrisku ideju sludināšanu savā mākslā, bet latviešiem pagaidām svarīgākais bija audzināt vācu baronu nomākto nacionālo pašapziņu. Peredvižņiku māksla ar savu reālismu bija pamats, uz kura auga jaunie latvieši. Tā arī Rozentāla skolotājs akadēmijas darbnīcā bija Vladimirs Makovskis, gleznotājs, kas starp peredvižņikiem kādu laiku netika pārāk cienīts, bet kurš patlaban gūst piekrišanu savas krietnās gleznlecības, savas mākslinieciskās meistarības dēļ. Neaizmirsīsim, ka gadsimta beigās izvirzījās ar savu mākslu Repins, Surikovs, Levitāns, Nesterovs, Serovs, Korovins, Golovins, Maļutins, Vrubels, Maļavins, ka Pēterpilī izstādēs parādījās somu un skandinavu gleznotāju darbi, piem., Diagileva kolekcijā radās Mencela, Pivi de Šavarma, Libermaņa, Izraelsa u. c. gleznas, ka Bastjen-Lepeža darbi daudzus no skandinaviem un somiem bija stipri vien ietekmējuši.

1894. g. Rozentāls akadēmiju beidza ar diplomdarbu «Pēc dievkalpojuma». Te tēlota ļaužu izklīšana no Saldus baznīcas. Priekšplānā sirmgalvju, mākslinieka vecāku pāris, pa labi sēž vecenīte no nabagmājas, un tai blakus slima meitenīte lūdz dāvanas. Kāda ubadze gaida uz dāvanām pie pašiem baznīcas vārtiem. Pats šis gleznas sižets ir Rozentālam tikai iemesls parādīt tautu, tāpat kā to darījis Edelfelds savā gleznā ar līdzīgu saturu, bet pilnīgi citā kompozicijā. Kādu vēl neatzīmētu sīkumu gribētos Rozentāla diplomdarbā pieminēt. Tūlīn aiz mākslinieka vecākiem pa kāpnēm uz leju virzās tumšmatains pusmūža vīrs, kreisās rokas īkšķi vestes kabatā turēdams, un pie kreisā vārtu staba stāv minētajam vīram līdzīgs jauneklis naģeni galvā. Šim jaunieklim tāda līdzība ar Rozentālu, ka viņu varētu uzskatīt par pašportretu. Vismaz abas figūras apstiprina ziņas, ka, pie diplomdarba ķeroties, mākslinlekam bijis sagatavots daudz dažādu tipu, jo acīm redzot Saldus apkārtnē sastopams tāds tips, pie kāda Rozentāls pats pieskaitāms: spēcīgs, vīriešķīgiem sejas pantiem, liela auguma.

Blaumanis savā stāstā «Baltais» citē presē iespiestās atsauksmes par gleznu «Pēc dievkalpojuma»: «Tipu bagātība un oriģinālitāte.» Šī atsauksme liecina arī par krietno Vl. Makovska skolu akadēmijā, jo tiešām Makovskis ir brīnišķīgs tipu tēlotājs. Tālāk lasām: «Visai laimīgi izteikts acumirkļa noskaņojums.» Te saskatām konstatējumu par piesliešanos Krievijā vēl jaunajam impresionisma virzienam. Zināmā mērā to pašu liecina un papildina vārdi: «krāsu spilgtums un harmonija», kas būtu sakāms arī par visiem vēlākajiem Rozentāla darbiem.

Minētajai gleznai līdzīgs saturs ir citai Rozentāla gleznai — «No kapsētas». Ļaudis te pārgrupēti, Saldus baznīca un tās kapsēta tverti no citas puses. Pirmajai gleznai stāvs formāts, otrai — gulus. Bet sabiedrība tā pati, valenieki un nabagi. Pirmajā gleznā ļaudis sagrupēti it kā gar arabu ciparu 2, kas pagriezts ar galvu uz leju, otrā tāpat, tik ciparam vairāk nošķiebta galva, un no tās iet atzarojums uz kreiso pusi.

Diplomdarbā uz figūrām vairāk atspīduma no debesīm. Tā tas mēdz būt impresionistu, viņu populārizētāja Bastjen-Lepeža un tā skolēnu darbos. Nekā tamlīdzīga nav V. Makovska gleznās. Viņa žanri ir it kā bez gaisa, lieliski un asi tēloti. Diplomdarbu variantā mazāk lokālo krāsu neitrālizējoša atspiduma, tāpēc krāsainība te lielāka, pretstatā pirmās gleznas lielākai notonētībai. Kaut kas gleznā «No kapsētas» atgādina (kā krāsās, tā figūru novietošanā telpā) Repina slaveno gleznu «Krusta gājiens», tikai Repina darbā it kā pasvītrota negātīvā autora izturēšanās pret tālaika baznīcu, tās kalpiem un sargiem, bet Rozentālu vairāk nodarbinājusi latviešu tipu tēlošana. Visumā redzam, ka Rozentāls jo dzīvi vērojis mākslas dzīvi, tāpat kā to darījuši citi «Rūķa» biedri. Vēl jāzina, ka tas laiks, kad Rozentāls atradās Pēterpilī, bija rūgšanas, pārvērtēšanas laiks. Akadēmija pamatojās uz peredvižņikiem, bet pēdējie saškēlās un pati akadēmija tika pārorganizēta: tur ieplūda daudz jaunu, dzīvu spēku. Tas laiks bija viens no Pēterpils akadēmijas ziedu laikiem. Rozentālam bija izdevība arī aktīvi piedalīties Pēterpils mākslas dzīvē, sevišķi pēc «Pavasara izstāžu» atsvaidzināšanas.

1896. gada pavasarī Rozentāls pirmoreiz izbrauca uz ārzemēm: Rīgas Latviešu biedrības zinību komisija viņam piesprieda šai vajadzībai komandējuma pabalstu, un viņš kopā ar teātŗa direktoru Ozoliņu apmeklēja Somiju un Skandinaviju. Tā paša gada rudenī Rozentāls kopā ar citiem «Rūķa» biedriem no mākslas akadēmijas piedalījās pirmajā latviešu mākslas izstādē, kas bija kā nodaļa pie etnogrāfiskās izstādes. Materiālu panākumu saprotams nebija, jo latviešu buržuazijai bija citas rūpes: bija jābūvē mājas un jāvairo kapitāli. Kāds zemnieks apvaicājās par vienu Rozentāla darbu, kas tam bijam iepaticies, un mākslinieks priekā, ka tautā izdzirdis savai mākslai atbalsi, šo darbu zemniekam uzdāvināja.

Lielais skolotājs, novātors ainavu gleznlecībā Kuindži brauca ar saviem audzēkņiem uz ārzemēm un paņēma līdz arī Rozentālu. Ja ne agrāk Djagileva kolekcijā vai kādā izstādē Pēterpilī, tad šinī braucienā mūsu mākslinieks iepazinās ar ievērojamā holandiešu gleznotāja Izraelsa darbiem, kur savdabīgi apvienotas vecās holandiešu tradicijas ar plenērismu. Izraelsam ir darbi ar zināmu teiksmainu nokrāsu. Šie darbi tad, rūdās, ietekmējuši tādu Rozentāla gleznu rašanos, kā «Melna čūska miltus mala», «Teika» u. c. Attiecībā uz minētajiem darbiem pat Rozentāla laikabiedri runājuši par Böklina, Štuka ietekmi. Jāsaka tomēr, ka Rozentālam bijis pārāk daudz izpratnes, lai pievērstos šādiem vāciešiem. Rozentāls neapmierinājās ar saviem sasniegumiem. Viņu neapmierināja stājgleznlecība vien. Viņš raksta: «Kad senākā parole bija «bilde pati par sevi», tad tagad tai jāpieslienas dekorātīviem mērķiem. Kad senāk gleznas krāsas noteica apgaismošana un dabas paraugi, tad tagad tās noteic telpas dekorātīvā ideja. Tāpat gleznas formām un līnijām jāpadodas architektoniskai izbūvei un telpas stilam. Tas, uz ko mēs šodien sacenšamies — mākslas saaugšana ar dzīvi, raksturo visus lielos mākslas ziedu laikmetus. Starpība šinī ziņā starp Grieķiju, Romu, vai Eiropas renesansi un tagadni tā, ka toreiz tai bija jāaprobežojas tikai ar kādu priviligētu šķiru interesēm, kamēr tagad viņa cenšas apkampt visas kārtas un tautas. Šai kustībai tādēļ arī diženāka, vispārcilvēciska nozīme.» Šinī dekorātīvajā virzienā Rozentālam pagatavots daudz darbu, un tur viņam arī lieli sasniegumi. Rozentālam ir arī mēģinājumi monumentālā gleznlecībā, kurus redzam Sarkanās Armijas nama fasādē. Šie darbi pieder pie tādiem nedaudziem gleznlecisklem ārsienu greznojumiem, kas saskan ar architektūru un atbilst spraustajai idejai.

Vispār par Rozentālu gribētos teikt, ka viņš bijis kaut vienkāršs, bet lielisks stāstītājs. Viņa kompozicijas, pat daudzfigūrainās, ir tādas, kur saturs vienkārši un skaidri izlobāms, tāpēc arī Rozentāla lielā popularitāte. Rozentālam ir arī liriskas noskaņas pilnas ainavas, portreti, kur meistarīgā formā ietilpst dziļš psiholoģisks raksturojums. Vispār Rozentāls ir mūsu lielākais portretists un viens no labākajiem sava laika ģīmetņu gleznotājiem vispār. Rozentālam ir labi zīmējumi, viņš ir pirmais mūsu mākslas kritiķis, un šinī nozarē neviens vēl nav viņu pārspējis. Rozentāls ir arī bijis lielisks skolotājs, kas pratis savus skolēnus vadīt, audzināt, uzmundrināt. Un Rozentāls pieder pie tiem mākslinieklem, kas, kalpodams mākslai, kalpo tautai. Atcerēsimies 1905. gadu, kad pēc oktobra manifesta latviešu inteligence iesniedza cara valdībai pazīstamo peticiju. Šinī petīcijā vācieši saskatīja atklātu uzbrukumu sev un savām priekšrocībām. Rozentāls šo peticiju parakstīja un neatsauca savu parakstu arī tad, kad vācieši to pieprasīja.

Kad 1915. g. latviešu tauta, vairīdamās no vācu jūga, pameta dzimteni, to darīja arī Rozentāls.

Padomju Latvijas valdība nolēmusi latvju tautas lielākā gleznotāja reālista piemiņu svinīgi atzīmēt. Notiks piemiņas akti, izdos Rozentāla darbu atlasu un monografiju, dibina Rīgā un Saldū viņa mūzejus, viņa vārdā nosauc Rīgas mākslas vidusskolu, centīgākajiem Akadēmijas studentiem dibina stipendijas un izsludina Rozentāla pieminekļa sacensību. Bet ir liels darbs, kas jāveic sakarā ar Rozentāla piemiņu mūsu mākslas vēsturniekiem un mūzejiem. Jāsavāc, cik iespējams, Rozentāla noklīdušie darbi un materiāli par Rozentāla dzīvi un darbu, jo ir vēl neizpētīti un neskaidri posmi mākslinieka dzīvē un arī darbībā. Jāpēti Rozentāla gleznu rašanās gaita, jo pat diplomdarbs, tā meti un varianti vien liecina par Rozentāla lieliskajām kompozitora spējām. Jāpēti arī Rozentāla palete, kas tik bagāta, lai gan arī viņā valda, mūsu Tautas mākslinieka Zalkalna vārdiem runājot, latviešu mākslinieklem raksturīgais rožainais koloritš, un Rozentāls ir bijis īsts, patiess mākslinieks.

Uga Skulme

Janis Rozentāls — «Siena laikā».

Pāvils Vīlips

Ziedonis un kaŗavīrs

Pār tīrumiem drīz parodami smaržos ārdi,
Pēc vezuma būs vezums turp uz lauka vests.
Pa grāvjiem ūdeņi būs aizplūduši ātri,
Pret debesim viss liekais zemes mitrums nests.

Un laimīgs es pret sauli savas acis vēršu —
No putnu skaļām dziesmām apreibis būs gaiss.
Es saudzīgi pa maigo zāli kāju speršu
Un jutīšu, cik tuvs man siltās zemes vaigs.

Es sveikšu birztalas un ielejas, un laukus,
Ar vārdiem labākajiem noglāstīšu tos;
Un roku iemērkšu es straujos gāršu strautos —
Ar sauju dzidro valgmi smeldams, padzeršos.

Es dziesmu lūpās nesīšu kā dūļu plaukstā,
Es ļaužu tai pret sauli pacelties un steigt;
Ar siltu elpu celšu to aizvien vēl augstāk —
Būs plašai debesij šo dziesmu līdzi teikt.

Es simtu pilsētas un ciemus izstaigāšu,
Aiz lejām, ielejām man pretī citi simti nāks,
Pie katrām durvīm, dziesmu dziedot, stāšu —
Man pretī simtu balsis dziesmu sāks.

Tā dziesma būs par sauli, rozi, pavasari,
Par zilo debesi un zemi smaržaino;
Tā dziesma būs par klusumu un novakari,
Par laimi, ko sirds ilgodamās rod.

No dziesmas spēcīgās, kas tūkstoš lūpās celsies,
Tad sirmai mātei acis mirdzot iedegsies,
Un jaunekļi un bērni baros kopā steigsies
Un gavilējot līdz man nāks.

Mēs dziesmu dziedāsim par savu gūto brīvi,
Par mūsu Dzimteni un Staļinu,
Par kareivi, kas kaujā cīnījies ir spīvi —
Par mūsu Sarkanajo Armiju.

TARASS ŠEVČENKO

Kādā no savām pēdējo gadu dzejām Ševčenko ar rūgtumu vaicāja: «Vai visa dzīve iegrims miglā, tumsā?» Un dedzīgi pats atbildēja: «Nē, taisnībai reiz jānāk, reiz jāaust taisnībai! Ja nenāks tā, tad saule celsies un ļauno zemi savā kvēlē pelnos pārvērtīs.» Naids pret veco, netaisno pasauli, dziļa piekšķeršanās dzīves sērdieņiem un ticība nākotnei, kas radīs jaunu, brīvu cilvēci, dedzināja un iejūsmināja Tarasa Ševčenko dvēseli visu mūžu. Tas nebija ne visai ilgs, ne mierīgas laimes apdvests. Slavenais Ukrainas rakstnieks, gleznotājs un politiskais cīnītājs dzimis 1814. gada 9. un miris 1861. gada 10. martā, dzimšanas un nāvesdienām tikpat cieši saslēdzoties kopā kā mūsu Raiņa mūžā. Tuvojoties piecdesmitajam gadam, kad cilvēka garīgie spēki sasniedz briedumu, Ševčenko krita par upuri slimībai, izmocīts nežēlīgajā dzimtbūšanas jūgā, vārdzināts un vajāts cietumos un trimdā, izdzēris dzīves likstu kausu līdz pēdējai lāsei. Pieminēdams ukraiņu dzejnieku, Ņekrasovs uzskaitīja visu, ko Ševčenko izcietis, un žultaini piebilda: «Tā ar dieva gribu aizgājis bojā dižens Krievzemes cilvēks.»

Dzejnieka tēvs bija Ukrainas poļu muižnieka Engelharta dzimtcilvēks. Tikai 1838. gadā viņam ar drauga gādību izdevās nomest kunga smago varu, bet savus tuviniekus, brāli un māsu, viņš varēja izpirkt brīvus tikai dažus mēnešus pirms zemnieku brīvlaišanas un savas nāves. Jau zēna gados viņam bija jāsāk kalpot muižā. Kad Engelharts pamanīja, ka puisēnam prāts uz zīmēšanu, viņš saprātoja izskolot Tarasu par daiļkrāsotāju, kas vēlāk varētu krāsot kunga istabas un lieveņus.

Par Tarasa dzīvi vispatiesākās ziņas atrodamas viņa dienasgrāmatu piezīmēs, autobiografijā un autobiografiskajā romānā «Mākslinieks». Kādreiz jaunais Engelharts pārnācis mājās no balles naktī un ieraudzījis, ka puisēns zīmē sveces gaismā, — par to Tarass otrā rītā bargi pērts rīkstēm.

Vēlāk ar muižnieka jauno dēlu (kā viņa sulainis) Tarass nokļuva Pēterburgā, kur kungs jaunekli nodeva mācīties amatu pie daiļkrāsotāju un stiklinieku arteļa meistara Širajeva. Tarass sapazinās ar ievērojamiem krievu rakstniekiem un māksliniekiem, kas nojauta viņa dāvanas, un jo sevišķi par viņu rūpējās dzejnieks Žukovskis un gleznotājs Brillovs. Muižnieks par sava apdāvinātā dzimtcilvēka brīvību prasīja pustreša tūkstoša rubļu, — Brillovs uzgleznoja Žukovska ģīmetni un sarīkoja izlozi, kas deva vajadzīgo naudu. Ševčenko, brīvs cilvēks ticis, ar sajūsmu ķērās pie darba, pabeidza Mākslas Akadēmiju, daudz lasīja, kļūdams par vienu no sava laika izglītotākajiem cilvēkiem. Viņš bija pazīstams ar rakstniekiem, māksliniekiem, zinātniekiem, kas viņam veltīja augstu cieņu un sirsnīgu mīlestību. Minēsim slaveno aktieri Ščepkinu, viņa sirsnīgo draugu, kas tāpat kā Tarass bija bijis dzimtcilvēks, vēsturnieku Kostomārovu, folkloristu Afanasjevu, profesoru Maksimoviču, Dantes tulkotāju Minu, rakstniekus Žukovski, Turgeņevu, Polonski, Ļevu Tolstoju, Černiševsku, Aksakovu, gleznotājus Brillovu un Fedotovu.

Maksims Gorkijs, kas augsti vērtēja Ševčenko kā «pirmo patieso tautas dzejnieku», raksta, ka Ševčenko bija slavenā un pirmā krievu žanrista un reālistu virziena pamatlicēja Fedotova skolotājs. 1840. gadā iznāca Ševčenko pirmā dzeju grāmata «Kobzars», ko reakcionārie kritiķi nicinādami sauca par mužiku dzeju, bet kas sajūsmināja progresīvās aprindas. Ukrainā «Kobzars» iespīdēja kā spoža rīta saule, un ļaudis Ševčenko dzejas lasīja ar aizgrābtības asarām acīs. Kobza ir ukraiņu stīgu instruments (vēlāk kļuva slavena bandūra), un kobzars ir kobzas spēlmanis, koklētājs. Kobzari staigāja no ciema uz ciemu un dziedāja, savu kokli strinkšķinot, par senu laiku varoņiem, par kazaku cīņām ar poļiem, turkiem un tatāriem, par tautas postu un nikniem paniem, par ilgām pēc labākiem laikiem. Tāds tautas kobzars bija Ševčenko, kas savas dumkas, kā no seniem mūžiem sauca ukraiņu dziesmas, sacerēja laikā, kad viņa dzimtene pērdzīvoja visļaunākos spaidus, muižnieku un tirgoņu jūgu un nacionālos žņaugus. Muižnieki tūliņ saklausīja viņa dumpīgo balsi un iedegās dusmās. Kad 1841. gadā iznāca Ševčenko vēsturiskā poēma «Gaidamaki» (tā saucās kazaki, kas senlaikus cīnījās pret poļu kungiem), Kaņevas muižniecības priekšsēdētājs ziņoja valdībai, ka cenzūra gan esot atļāvusi grāmatu, bet tā izdvešot nesamierināmu naidu pret muižniekiem un skubinot tautu atkārtot gaidamaku asinsdarbus, iznīdēt kungus. Kad Ševčenko pēc ilga laika atkal apmeklēja dzimteni, viņa sirdi sagrāba asas žēlas, redzot dzimtcilvēku, kalpu ciešanas. Tikšanās ar Ukrainu viņam iedvesa jaunus spēkus dzejā, un Tarass, kā viņu vēl tagad mīlēdami īsi un vienkārši sauc ukrainieši, gan skarbi izsmēja monarchiju (dzejojumā «Sapnis»), gan apdziedāja dzimtenes ļaudis un dabu, savu tautasbrāļu bēdas un ilgas. Dzejās un gleznās viņš ar sirds savilņojumu tēlojis Ukrainas sievieti, daiļo un nelaimīgo Katerinu, savu pirmo mīlestību Oksanu. Ševčenko iesaistās revolūcionāro pagrīdnieku darbā, un 1847. gada aprīlī žandarmi viņu apcietina pašā Kijevas pievārtē. Pēterburgā viņu pratina un tincina cara slepenās kancelejas baigi slavenajā trešā nodaļā. Maijā pasludina spriedumu. «Ievērojot viņa stipro miesas uzbūvi,» viņu nosūta kā ierindas zaldātu uz atsevišķo Orenburgas korpusu, uzdodot priekšniecībai stingri raudzīties, lai dumpīgais zaldāts neizplatītu jaunus nelietīgus un izsmējīgus sacerējumus. Cars Nikolajs Pirmais ar savu roku vēl piezīmēja, ka šim zaldātam stingri aizliegts rakstīt un zīmēt. Vai var vēl izdomāt cietsirdīgāku sodu? Desmit gadu vēlāk Ševčenko savā «Dienasgrāmatā» rakstīja: «Man laupīja manas nabaga dzīves cēlāko daļu. Tribūnāls paša sātana vadībā nespētu izlemt tik aukstu, necilvēcīgu spriedumu.» Tālās Aizkaspijas cietokšņu garnizonos, kur Ševčenko nokļuva, iznīcies Orenburgas, Orskas un Uraļskas cietumos, pagāja desmit smagu, bēdu un posta pilnu gadu. Kad 1857. g. Tarasu skāra amnestija, viņš atgriezās sirms un slims. Turgeņevs kādreiz bija priecājies par Ševčenko brašumu un laipnīgo seju, tagad draugi ieraudzīja vecu un vārgu vīru.

Bargais sods nebija salauzis dzejnieka garu. Viņa dzeja kļūst vēl liesmaināka. Poēmā «Neofiti», kur tēloti pirmie kristīgie Romā, viņš gaiši liek negantajā, pusārprātīgajā Neronā samanīt Nikolaju. Atgriezies Pēterburgā, dzejnieks sapazīstas ar krievu revolūcionāriem, kuŗus vada Černiševskis, tāpat ar revolūcionārajiem poļiem. 1859. g Ukrainā viņu atkal apcietina «par zemnieku musināšanu» (viņš teicis, ka nevajagot ne caru, ne popu, ne panu) un viņu atsūta atpakaļ uz Pēterburgu, noliedzot jebkad spert kāju Ukrainā. Tur lielais dzejnieks arī nokļuva tikai pēc savas nāves. Sākumā viņu gan apglabāja Pēterburgā, bet jau tā paša gada aprīļa beigās dzejnieka mirstīgās atliekas pārveda uz dzimteni un apraka, kā viņš pats bija vēlējies, Kaņevā, Černečas kalnā, pašā Dņepras krastā. Kad zārks bija izrakts no kapa, kāds no viņa draugiem, ukraiņu rakstnieks Kulišs, jautāja: «Ko gan par mums teiks Ukrainā, ja mēs atlaidīsim tevi, neapseguši ar sarkano lakatu? Tur teikts, ka esam piemirsuši tēvutēvu tikumus.» Un zārkam pārklāta sarkana sega. Ceļā visur drūzmējušies ļaužu bari, Kijevā ratus ar zārku piecas verstes vilkuši jaunieši. Drīz vien turienes varasvīri žēlojās, ka pie viņa kapa Kaņevā pulcējoties ļaudis, kas kapa kopiņā spraužot dunčus, gaidīdami laikus, kad ar tiem varēšot iznīdēt kungus. Arī pēc nāves Tarass vadīja savu tautu cīņā. No visām viņa ilgām bija galu galā piepildījusies tikai viena vēlēšanās, ko viņš 1845. gadā bija izteicis kādā dzejolī, — dzejnieks vēlējās, lai viņu aprok kalnā stepē, mīļajā Ukrainā, lai viņš dzirdētu krācam Dņepru un būtu kopā ar tautu, kad tā sacelsies un satrieks savus naidniekus. Kā svētceļojumā ļaudis no jauna devās uz kapkalnu Kaņevā, kad Sarkanā Armija atbrīvoja Ukrainu no vācu jūga.

Tarasa Ševčenko dzejās ar apbrīnojamu spēku izpaužas ukraiņu tautas ģenijs. Bagāts revolūcionārs saturs, liela formu, gleznu un ritmu dažādība, sirsnīgs, vienkāršs lirisms un grūtsirdība, sulīga reālistiska izteiksme un romantiska fantastika, dziļa tēvzemes mīlestība, dziļa sirsnība raksturo Tarasa darbus, kas viņu pacēluši par lielāko un iemīļotāko Ukrainas dzejnieku. Viņa valodas jauninājumi un kuplinājumi, viņa dedzīgie aicinājumi, ar kuŗiem viņš griezās pie Ukrainas darba tautas, viņa lielie mērķi ir iekļāvušies jaunās Ukrainas kultūras pamatos. Ukrainas buržuaziskie nacionālisti savā laikā mēģināja izmantot viņa darbus savā labā, apmelodami un apgānidami dzejnieku un viņa darbus, bet pati tauta labi zināja, kurp viņu aicina Tarass — uz cīņu pret buržuaziju un kapitālismu. Padomju laikā Ševčenko vārds kļuva pazīstams tālos ziemeļos un austrumos un aizskanēja pāri mūsu valsts robežām. Ļeņins jau 1914. gadā, kad cara valdība aizliedza Ševčenko simtgadu jubileju, rakstīja par viņa lielo nozīmi rakstniecībā un revolūcionārā kustībā. Ukrainas padomju republika svēti glabā Tarasa piemiņu, zinātnieki pētī viņa dzejas un glezniecības darbus. Arī kā gleznotājs, zīmētājs, ofortists Ševčenko ir ievērojams nacionāls talants. A. Skvorcovs monografijā par Ševčenko mākslu raksta: «Ševčenko gleznieciba daudzos brīžos saskaņas ar viņa dzeju: kā tur, tā te viņš ir uzticīgs Ukrainas dēls, grūtdieņu dzejnieks. Ševčenko gleznieciskos darbos cauri akadēmijas ietekmei laužas reālistiskas tieksmes.» Ševčenko bija ievērojams portretists un ofortists, kas akadēmijā bija izpelnījies krievu Rembranta vārdu. «Savos žanra, ikdienas dzīves un ainavu darbos mākslinieks bija novātors ne tikai savam laikam vien, un tas pats sakāms arī par viņa gravīrām. Ja nebūtu viņa ievirzes, tad nezin vai krievu māksla ieraudzītu Šiškina un daudzu citu ofortistu darbus. Reālists Ševčenko pašķīra ceļu viņam garā radnieciskajiem reālistiem peredvižņikiem. Tālu aizsteidzies priekšā savam laikam, mākslinieks nav gan, tiesa, atstājis kapitālus darbus. Tur vainojama viņa smagā dzīve, kas liek apbrīnot arī šādu gleznieciskū mantojumu, bet viņš ir izcirtis ceļu tālākai attīstībai» (Skvorcovs).

1939. gadā, kad no dzejnieka dzimšanas pagāja 125 gadi, Ukrainas Zinātņu Akadēmija uzsāka Ševčenko kopoto darbu izdošanu desmit sējumos ar variantiem, komentāriem un zinātniskiem ievadiem. Šā izdevuma redakcijā ir ievērojamie ukraiņu rakstnieki un zinātnieki — Tičina, Riļskis, Korneičuks, Beļeckis. Kara laikā «Kobzars» vairākkārt izdots par jaunu un pavadījis sarkanarmiešus kaujās. Dzejnieki allaž pieminējuši savu ģeniālo draugu. Vladimirs Sosjura dzejolī «Ševčenko Donbasā» raksta: «Karapulki dodas kaujās kopā ar tevi, tu esi kopā ar viņiem karā. Tu spulgo kā spoža zvaigzne manā Doņecas pusē. Tavs tēls staro cauri miglām, tumsā tu kvēlo tur, kur ogļrači un partizāni naktīs dzied par mākoņiem un mēnesnīcu, par tavām liesmainajām dusmām. Visapkārt dārd un dun, un brāzmo, bet tu caur brāzmu sauc: «Uz priekšu, dēli!» Nevar iznīkt tauta, kas radījusi nemirstīgu dzejnieku.»

Andrejs Mališko Tarasam veltītā dzejojumā ierauga viņa vareno ēnu kaujās tanku vidū, un karavīrs jautā karavīram: «Tu redzi viņu?» — «Redzu.» Ukrainas dzejnieka tēls izaug mūsu domās jaunā diženumā. Mēs ieraugām brīvu, laimīgu Padomju Ukrainu, kas cienīta un mīlēta visā padomju tautu saimē un kas savā darbā un dziesmās sasaucas ar brāļutautām, kā bija ilgojies un sludinājis Tarass Ševčenko.

J. Sudrabkalns

Aina Vecuma

Prieks

Prieku rodu dzīves ritumā un maiņā,
Darba dienu dunā, dzidrā tautas dainā.

Pavasarī prieku purā dzērves klaigā,
Palo līksmas upes, ojos strauti staigā.

Vasarā prieks uzplaukst raibu ziedu jūrā,
Elpo siena dvesmā, sviedru lāsē sūrā.

Rudenī tas līdzi zelta vārpām sveŗas,
Saldu sulu vīnā, sārtā auglī tveŗas.

Pulksteņi pie ilksīm prieku zvana ziemā,
Kad uz pārnovadu braucu tālā ciemā.

Prieks ir dzīves visu bagātākā balva;
Kalējam dun priekā birzes malā kalŗa.

Mežiniekam prieku dūko vēji silā,
Kad pa sniegu brien viņš ziemas rītā zilā.

Arājam prieks — saulē sudrabains viz lemess,
Šķeļas vagas brūnas, sēklu gaida zeme.

Prieku rast var dzīves ritumā un maiņā,
Darba dienu dunā, dzidrā tautas dainā.

FOLKLORAS IETEKME DAIĻLITERĀTŪRĀ

Folklorai kā tautas mākslai un tautas gudrībai vienmēr ir bijusi ļoti liela ietekme katras tautas daiļliterātūrā.

Atzīmēsim te vispirms mūsu lielās tēvijas Padomju Savienības folkloras un viņas rakstniecības sakaru.

Jau 18. g. s. folklora stipri ietekmēja daiļliterātūru, bet vēl jo vairāk tas notiek 19. g. s. Sevišķi to novērojam pie tādiem krievu rakstniekiem, kā Puškina, Gogoļa, Ļermontova, Meļņikova-Pečerska, Koroļenko, Kolcova, Ņekrasova, Turgeņeva, Ļ. N. Tolstoja, Ščedrina, Dostojevska, Ļeskova, Gorkija un citiem.

Arī 20. g. s. dažādu virzienu rakstnieki izmantojuši folkloru. Minēsim tikai Baļmontu, Brusovu, Bloku, Beliju, Gorodecki, Majakovski, Jesenīnu.

Bez tam vēl jāpiezīmē, ka krievu rakstnieki folkloru izmantojuši ne tikai pasīvi, noklausoties tautasdziesmas, pasakas u. c., bet viņi izmantojuši folkloru arī aktīvi, t. i. speciāli izpētījot un cenšoties sevī uzņemt visu to, kas var sekmēt viņu rakstniecisko darbību. Tā piem., Puškins cītīgi studē folkloras valodu tautas pasakās, dziesmās, sakāmvārdos. Lūk, ko Puškins saka par pasaku un sakāmvārdu valodu:

«Pasaka paliek pasaka un valoda valoda, bet valodai nekur nav tāda plašuma kā pasakā... Vajadzētu iemācīties arī citur lietot tādu valodu, kā pasakās lieto. Bet tas ir ļoti grūti un vēl neizdodas! Un tad — kāds skaistums, kāda jēga un kāda gudrība katrā mūsu sakāmvārdā! Tīrais zelts! Bet nedodas rokā, nepagalam!»

Un cik skaistas šīs mūsu pasakas! Katra no viņām ir vesela poēma!» (J. M. Sokolovs, Padomju folklora, 21. lpp.).

Tikpat jūsmīgi par folkloru izsakās arī Gogolis. «Dziesmas! mans prieks un mana dzīvība, kā es gan jūs mīlu!...»

Bet sevišķi daudz ar folkloru gan praktiski, gan teorētiski nodarbojies Maksims Gorkijs. Īpaši spilgti folkloras lielo nozīmi viņš izceļ savā runā Pirmajā Vissavienības rakstnieku kongresā 1934. g. 17. augustā.

«Es no jauna vēršu jūsu uzmanību, biedri, uz to faktu, ka visdziļākos un spilgtākos, mākslinieciski vispilnīgākos varoņu tēlus radījusi folklora, darba tautas garamantas. Tādu tēlu pilnība, kā Heraklis, Prometejs, Mikula Seļaņinovičs, Svjatogors, tad — doktors Fausts, Vasiļisa Visgudrā, ironiskais, veiksmīgais muļķa Jānis un beidzot — Petruška, kuŗš uzvar dakteri, priesteri, policistu, velnu un pat nāvi — tie visi ir tēli, kuŗu radīšanā harmoniski sadarbojas rācija un intuīcija, prāts un jūtas» (M. Gorkijs. «Par literātūru» 363. lpp.).

Par tautas sakāmvārdiem un parunām Gorkijs izsakās šādi:

«Tieši sakāmvārdi un parunas pauž tautas masu domas sevišķi pamācīgā pilnībā, un iesācējiem rakstniekiem ļoti derīgi iepazīties ar šo materiālu ne tikai tāpēc, ka tas lieliski māca vārdu ekonomiju, runas taupīgumu un tēlainību etc...» (197. lpp.).

«Vispār sakāmvārdi un parunas atveido visu darba tautas sociāli vēsturisko dzīves pieredzi, un rakstniekam ir gluži nepieciešami iepazīties ar to materiālu, kas viņam māca saspiest vārdus kā pirkstus dūrē un izplēst vārdus, ko citi saspieduši, izplēst tos tā, ka top redzams tas laikmetam naidīgais, nedzīvais, kas tanīs apslēpts.

Esmu daudz mācījies no sakāmvārdiem, — citādi sakot: no domāšanas aforismos» (Turpat, 197.—198. lpp.).

Sevišķi liela ietekme uz daiļliterātūru un rakstniekiem bijusi — tautas pasakām. Arī par šo tematu vērts uzklausīt Maksima Gorkija domas. Viņš raksta:

«Sevišķi ievērojama un neapstrīdama ir mutiskās jaunrades (t. i. folkloras P. B.) iedarbe uz rakstīto literātūru. Pasakas un pasaku tematus jau no seniem laikiem ir izmantojuši visu zemju un visu laikmetu literāti. Apuleja romāns «Zelta ēzelis» ir veidots no pasaku vielas. Pasakas izmantoja arī Herodots. Italijā rakstnieki izmantoja pasakas, sākot no 14. g. s., piem., Bokačio «Dekameronā»; pasaku ietekme skaidri redzama «Pektameronā», «Hektameronā», Čousera «Kenterberijas stāstos». Pasakas izmantojuši Gēte, Žanliss, Balzaks, Žorža Sanda, Dodē, Kope, Labule, Anatols Franss, Karmena Silva, Andersens, Toperiuss, Dikenss — un visus jau pat nevar atminēties.

Pie mums (t. i. Krievijā, P. B.) pasakas izmantojusi vesela rinda lielāko rakstnieku, to skaitā — Hemņicers, Žukovskis, Puškins, Ļevs Tolstojs. Formālā, sižetiskā un didaktiskā daiļliterātūras atkarība no tautas mutiskās jaunrades pavisam neapšaubāma un ļoti pamācoša.

Man personīgi jāatzīstas, ka uz manu intelektuālo augsmi pasakas atstāja ļoti pozitīvu ietekmi, kad es viņas noklausījos no savas vecmāmiņas un sādžas teicējiem...

Es esmu pārliecināts, ka jauniem, iesācējiem rakstniekiem iepazīšanās ar pasakām vai vispār ar tautas mutiskās jaunrades (folkloras, P. B.) neizsmeļamiem dārgumu krājumiem ir ļoti derīga.»

No sacītā redzam, ka folklorai ir dziļa, plaša un vispusīga ietekme visu tautu daiļliterātūrā. Visu tautu lielie rakstnieki no folkloras ir daudz mācījušies un daudz folkloras materiālu izmantojuši saviem darbiem.

Izņēmums te nav arī mūsu literātūra un mūsu rakstnieki; minēsim tikai tādus vārdus, kā Raini, Blaumani, Plūdoni, Brigaderi, Sudrabu Edžu, Aspaziju, Jaunsudrabiņu, nemaz jau nerunājot par Birznieku-Upīti. Bet par viņu šinī sakarā runāsim citreiz.

P. Birkerts

—— LATVIEŠU UN KRIEVU ——
VALSTS MĀKSLAS MŪZEJS

Sakarā ar Latviešu un krievu valsts mākslas mūzeja pastāvīgas ekspozicijas atklāšanu, šķiet, nebūs lieki iepazīstināt ar mūzeju vispārīgo organizācijas un iekārtas plānu, kā arī ar tiem principiem, kas likti šīs izkārtošanas pamatos.

Te vispirms jāsaka, ka nupat atklātā mūzeja iekārta un izveidojums ir ciešā sakarā ar tām pamatidejām, ar kādām mūsu padomju republika stājās pie mākslas mūzeju lietas reorganizācijas un pārkārtošanas. Mākslas lietu pārvalde jau no paša sākuma pievērsa lielu vērību mākslas mūzeju reorganizācijas lietai, kas bija kļuvusi tik nepieciešama, ievērojot nenormālo stāvokli, kādā mākslas mūzeji nonāca Ulmaņa klikes valdīšanas laikā.

Nebūs pārspīlējums, ja teiksim, ka buržuazijas valdības Latvijā bija novedušas mūsu mākslas mūzejus chaotiskā stāvoklī. Nerunājot jau nemaz par to, ka mākslas mūzeji bija nošķirti no plašo darba ļaužu masu interesēm, šie mūzeji paši par sevi bija iekārtoti un nostādīti galigi aplami un neracionāli. Latvijas galvaspilsētā Rīgā pastāvēja divi gluži vienāda tipa mākslas mūzeji. Vienīgā izšķirība bija tā, ka viens skaitījās par pilsētas, otrs par valsts īpašumu. Tā radās juceklīgs stāvoklis. Mākslas darbi tika saskaldīti un izmētāti, neļeva skaidru pārskatu par kādas tautas mākslu un arī par atsevišķu mākslinieku darbiem.

Jau tūlīn pēc padomju varas nodibināšanās Latvijā attiecīgās valdības iestādes ķērās pie darba, lai izbeigtu šo paralēlismu un sistēmas trūkumu, un iekārtotu mūsu mākslas mūzejus tā, ka tie sniegtu vislielāko pārskatāmību un atviegliotu katram interesentam iespēju iepazīties ar mākslu ne vien pēc atsevišķām nācijām, bet arī pēc atsevišķiem māksliniekiem, kuru darbi pie senākā chaosa bija izkaisīti un grūti pārskatāmi.

Šai ziņā Padomju Latvijas mākslas mūzeju reorganizācijas plāns izgāja uz to, lai mūzeju rīcībā esošos mākslas darbus sistēmatizētu un viņu apskati padarītu plānveidīgu. Reālizējot šo plānu, jau 1941. gadā bija paredzēts mūsu Rīgas mūzejus iekārtot tā, lai vienā būtu sakopoti latviešu un citu Padomju Savienības tautu mākslas darbi, bet otrā viss tas, kas mūsu rīcībā ir no citu tautu mākslas. Bet šo lielo reorganizācijas darbu pārtrauca vācu fašistu iebrukums. Sākās garš dezorganizācijas un posta periods arī mūsu mākslas un mūzeju dzīvē. Paredzēdami savu sakāvi, vācu okupanti pasteidzās izlaupīt mūsu mūzejus un izvest uz Vāciju visu, ko tie ieskatīja par vērtīgu un noderīgu. Tādējādi no senākā Rīgas pilsētas mūzeja tika aizvestas veselas kolekcijas vērtīgu Rietumeiropas mākslas darbu, kā piem., plaša Brederlo kolekcija, kas sastāvēja pa lielākai daļai no 17. g. s. holandiešu meistaru darbiem. Netika taupīti arī vietējo mākslinieku darbi, kurus vai nu aizveda, vai izmētāja pa okupantu iestāžu un varasvīru mītekļiem. Tādā kārtā senākais Rīgas pilsētas mākslas mūzejs vien zaudēja pēc protokoliski sastādītiem aktiem 305 vērtīgus mākslas darbus, kas sastādīja galvenāko publiski pieejamās Rietumeiropas mākslas fondu Rīgā.

Tūlīn pēc iebrucēju padzīšanas Mākslas lietu pārvalde enerģiski ķērās pie 1941. gadā uzsāktā mūzeju reorganizācijas darba atjaunošanas un nodarītā posta izlabošanas. Tagad šis darbs jau lielā mērā veikts. Kā jau teikts, senākais Rīgas pilsētas mākslas mūzejs pēc jaunā reorganizācijas plāna pārvērsts par Latviešu un citu savienības tautu valsts mākslas mūzeju. Pagaidām iekārtotas un atvērtas katru dienu, izņemot pirmdienu, publikas apskatei divas galvenās nodaļas, un proti, latviešu un krievu mākslas — gleznieciības, tēlniecības un pa daļai grafikas nodaļas.

Lielākā un pilnīgākā pagaidām ir latviešu nodaļa. Tā aizņem 14 telpas, kurās izstādīti pavisam 296 mākslas darbi — gleznas, skulptūras un grafikas. Krievu mākslas darbi — skaitā 78 — aizpilda 4 telpas. Tā var teikt, ka šinīs abās nodaļās izstādītie mākslas darbi aizņem visu mūzeja augšējo stāvu.

Zīmējoties uz izstādes iekārtu un plānu, mūzeja organizētāji centušies panākt vislielāko pārskatāmību. Vispirms jāsaka, ka abās nodaļās nebūt nav izstādīts viss, kas atrodas mūzeja rīcībā tiklab no latviešu, kā arī no krievu mākslas.

Šai izlasē, zīmējoties uz latviešu mākslas darbiem, mūzeja organizātori turējušies pie galvenā principa — sniegt pēc iespējas gaišu un skaidru ainu par mūsu mākslas attīstības, augšanas un veidošanās gaitu. Pārskatāmībā nozīmīgs ir chronoloģiskais moments. Tādēļ gleznu klāsts sākas jau ar mūsu gleznieciības pašiem pirmajiem laikiem — ap pag. gadsimteņa vidu. Pirmajā zālē novietoti mūsu ievērojamāko vecmeistaru — Bērtiņa, Rozes, Hūna, Feddera, Alkšņa un Baumaņa darbi. Jau šinīs mūsu gleznieciības sākotnes darbos jo spilgti izpaužas visas mūsu vēlākās mākslas veselīgie reālisma centieni — tieksmes izprast mūsu tautas dzīvi — tās priekos un bēdās, un attēlot to izteiksmīgos, oriģināli izjustos mākslinieciskos veidojumos. Visi šie mūsu mākslas celmlauži ir gājuši cauri lielajai krievu mākslas skolai, un tādēļ viņu darbos atspoguļojas, vairāk vai mazāk samanāms viss tas lielais un spēcīgais, dabiski justais un veidotais, kas iezīmē šo mākslu. Reālisms ir šīs mākslas pamats, un minētajiem latviešu gleznieciības pamatlicējiem tas izpaužas arī tad, kad kā Hūnam izjūtamas zināmas klasisma un romantisma noskaņas.

Vesela liela zāle veltīta otrajam spēcīgajam posmam mūsu gleznieciības attīstības ceļā — posmam, kas cieši saistās ar mūsu talantīgā meistara Jaņa Rozentāla vārdu. Rozentāls ir viens no mūsu vispusīgākajiem gleznotājiem. Viņa darbos mēs redzam vairāk vai mazāk reprezentētus visus galvenākos gleznieciības veidus. Rozentāls ir viens no labākajiem mūsu portretistiem. Mūzeja bagātajā viņa portretu klāstā mēs sastopam darbus no meistara dažādām attīstības stadijām, ar dažādu psiholoģisku pieeju, dažādu techniku, formu apdari un, galvenais, smalki niansētu un daudzveidīgi izkoptu koloristiku. Jāatzīmē, ka portrets ir visredzamākais mākslas veids kopš mūsu gleznieciības sākumiem. Tā piem., no Rozes un Bērtiņa mūzejam palikuši tikai portreti. Rūp tikai salīdzināt šo triju meistaru portretus, lai pārliecinātos, kādu milzu attīstības ceļu gājusi mūsu portretu glezniecība no Rozes un Bērtiņa līdz Rozentālam.

Bet Rozentāls mums ir liels ne vien kā portretists. Tas ir nemirstīgs arī pārējās gleznieciības nozarēs — ainavā, klusajā dabā un žanrā. Attiecībā uz šo pēdējo, nevar teikt, ka latviešu gleznieciībai būtu pamats sevišķi lepoties. Vismaz jāatzīst, ka, salīdzinot ar ainavu, kluso dabu un portretu, žanrs tāpat kā vēsturiskā glezna ir stipri atpalikuši. Bet ja iedziļināmies dažos Rozentāla šīs nozares darbos un sevišķi viņa pazīstamajā diplomdarbā «No baznīcas» un vēlākajā «No kapsētas», tad jākonstatē, ka arī žanra gleznieciībā mūsu māksla var uzrādīt ievērojamus, pat izcilus darbus.

Ap Rozentālu grupējās vesela virkne ļoti spējīgu un apdāvinātu gleznotāju. Lai minam tikai maigi eleģisko Romanu, poētisko Pērli.

Arī Purvīts un Valters pieskaitāmi Rozentāla laikabiedriem, lai gan viņu talants attīstījies daudz vēlāk un daudzējādā ziņā citādā virzienā. Šiem mūsu meistariem mūzeja ekspozicijā piešķirta plaša zāle. Un bez pārspīlējuma var teikt, ka viņu oriģinālais dailrades darbs reprezentēts mūzeja klāstā visos viņa zīmīgākos, tipiskākos un paliekošos paraugos un vērtībās. Purvīša neaizmirstamās Latvijas ainavas parādās visos šī mūsu nesalīdzināmā ainavista meistariski darinātās technikas un koloristikas aspektos. Arī nemierīgais meklētājs un jaunu ceļu lauzējs Valters mūzeja eksponātos guvis pilnīgi pārredzamu savas mākslinieciskās izveidošanās līniju. Atmesti tikai šī meistara pēdējā posma darbi, kuros šis citkārt tik spējīgais reālists nomaldījies vācu pasugas ekspresionisma eksperimentos, kuriem mūsu mākslas vēsturē nav nozīmes.

Sekojot mūzeja tālākajiem eksponātiem, sastopamies ar daudziem iemīļotiem un ieciešiem meistariem, kuri dažādos laikmetos jau beiguši savas mākslinieciskās gaitas, bet ar saviem darbiem neizdzēšami ierakstījuši savus vārdus mūsu mākslas vēstures lapās. Te mēs redzam Matveju, Kalvi, Grosvaldu, Kazaku.

Tā mūsu mākslas XIX g. s. beigu un XX g. s. sākumā galvenie attīstības periodi cieši saliedēti ar krievu mākslas augšanas un veidošanās procesiem. Ievērojamākie šī perioda meistari, kā Rozentāls, Valters, Purvīts, Matvejs, Romans u. c. mācījušies krievu mākslas skolās, un dažiem no tiem bijusi arī lielāka vai mazāka loma vispārīgajā Krievijas mākslas dzīvē, kā piem., Hūnam un Purvītim. Arī Rietumeiropas iespaidi, kas pie viniem palaikam izpaužas šādā vai tādā veidā, metamorfozējušies un nobrieduši krievu mākslas virzienu pārkausējumā. Caur caurim valda joprojām spirgts un veselīgs reālisms, kas liek solīdus un drošus pamatus visai turpmākajai mākslas celtnei mūsu zemē.

Pēc šiem rosīgajiem un talantīgajiem meistariem mūzeja izstāde mums rāda mūsu gleznieciības trešo posmu, mūsu tagadnes vecāko un jaunāko paaudzi. Atsevišķās telpās vai telpu nodalījumos redzam diezgan pārskatāmi un sistēmatizēti vecākās paaudzes meistaru darbus — Tones, Ubana, Eliasa, Svempa, Ota Skulmes, Ugas Skulmes, Liepiņa, Miesnieka, Veilanda, Grīnberga, Varslavana, Zeberiņa, Ciruļa, Madernieka, Kugas, Teodora Ūdera, abu Brencēnu darbus.

Visi viņi savā mākslā iziet no reālisma principiem. Viņu iemīļotie sižeti ir dzimtenes daba, lauki un pilsētas, pakalni un ielejas, meži un upes, retāk arī sastopam tēlotu tautu darbā un atpūtā, priekos un bēdās. Plašu vietu ieņem klusā daba, kas jau ilgus gadus mūsu gleznieciībā bijusi viena no visvairāk piekoptām un arī izkoptām nozarēm un kurā līdzās ainavai varbūt visspilgtāk izpaužas mūsu mākslas tīri gleznieciskais resp. koloristiskais raksturs un pilnvērtība.

Pie vairākiem no minētajiem mākslinieciem aprādītā reālistiskā pieeja savai tematikai saistās ar gan vēl tikai reālisma uztveres pirmo pakāpi — formas un stila izjūtu, mazāk ar laikmeta vēsturiskās īstenības skatījumu un tās atspoguļojumu mākslas darbā.

Arī mūsu jaunākās paaudzes gleznotāji reprezentēti mūzeja izstādē diezgan plaši un vispusīgi. Pāris zāles pildītas ar viņu darbiem. Šeit mēs redzam raksturīgas Breikša, Egles, Kalniņa, Kalnrozes, Lindes, Markvarta, Neiļa, Rikmaņa, Spertala, Skrides, Štrāla, Pladera, Filkas u. c. gleznas. Šie darbi rāda, ka mūsu gleznieciības spēks un iekšējās vērtības nav apsikušas arī mūsu gleznotāju jaunākajā paaudzē. Pavisam otrādi, paveras jaunas izredzes, dzimst jaunas cerības...

Ne tik plaši kā gleznieciība mūzejā skatāma tēlniecība. Tas varbūt vedams sakarā ar to, ka latviešu mākslā tāpat kā vispār Eiropas jaunlaiku mākslā tēlniecība līdz šim bija atstumta otrā vietā, salīdzinot ar dominējošo otas mākslu. Skaita ziņā tēlnieku ir mazāk un arī darbu mazāk. Bet arī izstādītajā tēlniecībā atzīmējami diženi vārdi un tikpat diženi darbi. Lai minam tikai Zaļkalnu, Dzeni, Zāli, Ronče vski, Liepiņu, Skulmi Šķilteri, Melderi, Zemdegu.

Pārejot uz krievu mākslas nodaļu, vispirms jāsaka, ka tā kvantitātīvi gluži saprotamu iemeslu dēļ ir daudz mazāka. Te mums vēl daudz robu, kas traucē iegūt pilnīgu un vispusīgu jēdzienu par lielo un plašo krievu tautas mākslu. Bet mums ir dibināts iemesls cerēt, ka visā drīzumā ar mūsu valdības un Vissavienības valdības gādību šie robi tiks aizpildīti un mums nebūs ilgi jāgaida uz iespēju iepazīties ar mūsu lielās kaimiņu tautas augstvērtīgo mākslu daudz pilnīgāk un plašāk. Tomēr jāsaka, ka arī patlaban mūsu mūzeja krievu nodaļā var skatīt ļoti pazīstamu un iecienītu meistaru vērtīgus darbus. Minēsim šeit Borovikovski, Rokotovu, Brilovu, Tropiņinu, Kasatkinu, Kramskoju, Ņevrevu, Semiradski, Aivazovski, Bogoļubovu, Surikovu, Levitānu, Korovinu, Kustodijevu, no jaunākiem Deineku, Jakovļevu, Osmjerkinu. No krievu nodaļā izstādīto skulptūru autoriem minami: Ipekušins, Antokolskis, Čaikovs, Domogadskis, Frich-Chars. Krievu nodaļā izstādīta arī grafika, kāda bija mūzeja rīcībā.

Cerams, ka ne visai tālā nākotnē mūzejam izdosies noorganizēt arī pārējo Padomju Savienības tautu mākslas nodaļas vairāk vai mazāk plašos apmēros.

Tuvākie mūzeja uzdevumi ir: sakārtot diezgan plašo mūsu grafikas kolekciju, lai darītu to pieejamu publikas apskatei atsevišķā grafikas nodaļā, un organizēt sistēmatiskas ekskursijas un lekcijas skolu un rūpnīcu jaunatnei, un plašākām darba ļaužu masām.

KR. ELIASS,
Latviešu un krievu valsts mākslas mūzeja direktors.

«CIŅAS»

MĀKSLINIECISKĀ PECPUSDIENA svētdien, 1946. g. 24. martā, pl. 14.30
Valsts Dailes teātrī, Lāčplēša ielā 25

VIĻA LĀCA LITERĀRIE DARBI

«ZVEJNIEKA DĒLS»
«UZVARA»
«VANADZIŅŠ»
«NOTIKUMS JŪRĀ»

Valsts Dailes teātŗa kolektīva izpildījumā.

Uzvedumu vada Nopelniem bagātais mākslas darbinieks **Eduards Smiļģis.**

Režisori: Felicita Ertnere, Marga Tetere, Pēteris Lūcis.

Pieteikumi ieejas kartēm ar speciālizdevumu iesniedzami «Cīņas» redakcijā Blaumaņa ielā 38/40 *techniskajām sekretārēm* no pl. 10—18.

«Cīņas» redakcija

L. MAĻUGINA KOMĒDIJA

CEĻŠ UZ ŅUJORKU

LATVIJAS PSR VALSTS KRIEVU DRAMAS TEĀTRĪ

L. Maļugins savā komēdijā, kas sarakstīta pēc amerikāņu kino drāmaturga Roberta Riskina scenārija, diezgan atjautīgā valodā un pietiekami veikli tvertās situācijās risina pavisam parastu sižetu par divu amerikāņu jauniešu mīlestību. Miljonāra meita Ellena Endruse, pretēji sava tēva gribai, slepus dodas uz Ņujorku, lai tur saderinātos ar kādu izreklamētu uzvarētāju auto sacīkstēs. Ellena ir visai kaprisa, izlutināta jaunava, kas nepazīst ne īsto dzīvi, ne cilvēkus, bet vienīgi naudas, dolaru varu. Kad viņai kādā autobusu piestātnē nozog ceļa somu ar naudu, Ellenai sašķobas visi dzīves pamati un arī viss Ellenas gluži amerikāniskais «brauciens uz laimi». Šinī pašā piestātnē kļūmi piedzīvo arī kāda Ņujorkas laikraksta reportieris Pīters Uorns. Viņš laikā nav piegādājis savam laikrakstam vajadzīgo sensāciju un sēnalu materiālu un tāpēc kļuvis par bezdarbnieku. Pretēji Ellenai, Pīters par savu likstu nebūt nekrīt izmisumā. Viņš pazīst dzīvi un tās svārstības, viņā iemājo jūtīga sirds un gudrs prāts, kas tam palīdz aptvert dzīves dziļāko jēgu un cilvēka īsto personību, kam nav nekā kopēja ar amerikāņu pērkamo presi un naudas varu. Krustojoties apstākļu nejaušībai, Pīters ar saviem pēdējiem grašiem, kas tam kabatā, palīdz «nabaga» miljonāra meitai nokļūt līdz viņas «ceļa un dzīves mērķim». Kopējā ceļojumā uz Ņujorku Ellenai dzīves izpratnes bagātā un dzīves likstās izpalīdzīgā Pītera personā atveras pavisam cita un jauna pasaule, kurā šī jaunava ierauga un sāk saprast, ka pasaulē ir vēl lielākas vērtības par naudu un tās ir patiesas, cildenas cilvēka jūtas un domas, gaiša un gudra dzīves uztvere, kam nav nekā kopēja ar dolara kursu biržā, kur viss atkarājas tikai no maka biezuma. Un tā galu galā komēdija beidzas ar to, ka Pīters no Ellenas ceļa pavadoņa kļūst par tās dzīves pavadoni.

Jautro, veselīgos un optimistiskos toņos veidoto komēdiju sekmīgi iestudējis M. Pjarns, pieiedams sižeta traktējumam ar paplašinātāku un padziļinātāku uztveri. Blakus abu jauniešu romantikai režisors centies, kaut arī rotaļīgā komikas un satiras formā, pasvītrot momentus, kas negātīvi raksturo amerikāņu sadzīves veidu, iedzīvošanās kāri, pērkamo presi un tās aizkulises. Režijas darbs zināmā mērā arī izdevies, bet visas izrādes spraigajā kopveidojumā ir vairākas vietas, kur komēdijas skatuviskais traktējums jau pārlieku tiecas gluži kailā naturālismā. Tādas, piemēram, ir ainas autobusā, «Londonas» viesnīcā un pa daļai Ņujorkas laikraksta redakcijā, kas mākslinieciski vēl, šķiet, ir neizkārtotas, pat juceklīgas un kur dažubrīd arī aktieru spēles veids pavid pārāk ārišķīgi un teātrāli.

Vietām grūti apjaust un saprast arī pamatojumu izrādes norises gaitā iesaistītajai mūzikai. Tā ar saviem vairākkārtējiem pagarajiem, stieptajiem un griezīgajiem momentiem bieži vien nemaz lāgā nesaskan ar komēdijas ietiem, kas sāk saprast, ka pasaulē ir jūtīgo, aprauto, koncentrēto plūdumu un pamattoni.

Komēdijai vienkāršu, nepretenciozu skatuves ietērpu darinājuši mākslinieki A. Zirnis un Āboliņš.

Viss izrādes smaguma centrs gulstas uz divu galveno — Pītera un Ellenas — lomu tēlotājiem.

Pīteru veido pats komēdijas iestudētājs — M. Pjarns. Viņa režijas plānā labi izdomātas detaļas un situāciju nostādījums, kas tiecas uz to, lai parādītu, kā Ellenas un Pītera ceļa attieksmēs un raksturu sadursmēs Ellena ātri vien pārveidojas par pavisam citu cilvēku, nekā tā bijusi agrāk, bieži vien, sevišķi lugas ievadījumā un pirmajā pusē, atšķiras ar paša M. Pjarna tēlojuma paņēmieniem un veidu. Tas, šķiet, lugas sākumā ir pārāk ass, skarbs, pat robusts, un tādā traktējumā tverts Pīters ar šādu pieeju Ellenai tikai ar grūtībām spēj pārliecināt skatītāju, ka tieši šāds Pīters būs tas, kas mākslīgā siltumnīcā audzēto Ellenu varēs pacelt īstā, pozitīvā dzīves plāksnē. Totiesu komēdijas otrajā pusē un nobeigumā, kad jau abu nejaušo jauno ceļinieku attieksmes iezīmējas pavisam skaidri, M. Pjarna tēlojums izlīdzinās, pieņem padziļinātāku toni, izraisītākas kustības, krietni emocionālāku izteiksmi, tuvāku pieeju Pītera rakstura īstajai līnijai un dažos liriskajos momentos gūst pat sevišķu pievilcību.

Ellenas Endruses lomu tēlo Nopelniem bagātā māksliniece A. Aleksandrova. Arī viņai komēdijas sākumā vēl īsti spilgti nepadodas parādīt Ellenas zīmīgākās rakstura īpašības, elastīgāku svārstību sevī un to pārveidību, kas ārēji diezgan lēni, bet iekšēji visai spontāni norisinās Ellenā. Un tāpat kā viņas partneris, tā arī Aleksandrova, tikai sākot ar lugas vidu un finālā, panāk jau bagātas izjūtu gammas un glītā, vienkāršības apdvestā formā veidotu savas lomas zīmējumu.

Nelielo Ellenas tēva lomu paskopā, pasausā, bet korektā veidojumā sniedz J. Bulatovs.

Redaktoru Gordonu plašos un sulīgos vilcienos tēlo Nopelniem bagātais mākslinieks A. Astarovs.

Visai krāsaini, bet pārāk ārēji un teātrāli Seipli lomu ir uztvēris A. Zacharovs.

Veiklās runas manierēs un kustībās V. Deboa rāda «Londonas» viesnīcas saimnieci.

Allenu pāri iezīmīgi noraksturo V. Michaļevičs un E. Morozova.

Pārējās mazākās lomas sekmīgi veic S. Perova, M. Dolgaja, J. Kočubejevs, P. Sorokins, S. Ganšins un G. Galilejevs.

Luga un izrāde ir viduvēja un nepieder pie labākajiem uzvedumiem, ko esam skatījuši Valsts Krievu Drāmas teātrī.

R. Ts.

Latviešu deju ansamblis gada gaitā

Valsts Filharmonijas Latviešu deju ansambļa gada jubilejas koncerts Jaunatnes teātŗa zālē liecināja, ka ansambļa vadītājs baletmeistars Arvīds Bērziņš pratis izveidot īpatu, māksliniecisku augošu latviešu tautas dejas izpildītāju kolektīvu, kas turpmāk sola izvērsties par patstāvīgu, iezīmīgu faktoru mūsu mākslas dzīvē.

Nepieturēdamies vienīgi pie latviešu etnografiskās choreografijas formām, Arvīds Bērziņš rāda svaigu ieceri latviskās dejas izveidojumā, tādējādi iegūstot grodu tautiskā rakstura zīmējumu, dainu ilustrātīvu veidojumu dejiskajā tēlā. To rādīja arī ansambļa jauniestudējumu Seši mazi bundzenieki un Septiņi brāļi choreografiskās apdares. Dzīvāku, krāsaināku izdomu liecina pirmais, kur dejiskais veidojums kustības izkārtots, turpretim Septiņos brāļos «muļķīša» figūra ieteicas groteskā, ko vēl pasvītroja neizdevīgais kostīms.

Choreografiskajā izdomā nobeigtas Ganu deja, Latgaliešu, Vidzemes deju svīta.

Ansamblis blakus dejotāju kadram izveidojis arī vokālistu kolektīvu, kur atzīmējami dziedātāji Erna Muzika (soprāns), Anna Ģintere (alts), Jānis Malnacis (baritons) un Jānis Grīnbergs (tenors).

Spriegi skandēja tautas dainas un A. Upīša, Valda Luksa, M. Rudzīša un Ed. Treumaņa dzejas Emīlija Stākle.

Padomju Igaunijas mūzikas dzīve

Padomju Igaunijas mūzikas dzīve uzrāda ievērojamus sasniegumus, un skaņražu darbi tiklab kvantitātes, kā kvalitātes ziņā stipri pārsniedz pirmskara līmeni. Par to lielā mērā jāpateicas partijas un valdības gādībai.

Organizācijas, kas atbalsta skaņražus, ir Valsts mūzikas fonds, kas darbojas ciešā kontaktā ar IP komponistu savienību.

IPSR komponistu jaunrades laukā vispirms jāatzīmē vesela virkne lielās formas darbu. Starp tiem pirmās vietas ierādāmas 2 operām: IPSR Nopeln. bag. mūzikas darb. Eiženam Kapam operai ar sižetu no 14. gadsimteņa igauņu sacelšanās pret vācu bruņiniekiem «Atriebības liesmas», ko jau inscenējušas divas skatuves, un nule pabeigtajai Nopeln. bag. mūz. darbinieka prof. Gustava Ernesaksa operai «Pihajerva» (ar nelaiķa dzejnieka J. Sitistes libretu, kurā attēlota igauņu zemnieku sacelšanās pret baroniem 1841. g. Pihajervā). Simfonijas radušās IPSR Nopeln. bag. mūz. darbiniekam prof. Arturam Kapam, Villemam Kapam un Eduardam Ojam. Prof. A. Kaps nesen komponējis arī koncertu klarnetei un mežragam. Klavierkoncertus sarakstījuši IPSR Nop. bag. mūz. darbinieks prof. Arturs Lemba un Elss Ārne. Viens no ražīgākajiem komponistiem Nop. bag. mūz. darbinieks prof. Heino Ellers komponējis stīgu kvartetu Nr. 3, 3. klaviersonātu un plašu uvertīru lielam simfoniskam orķestrim. Tāpat uvertīru orķestrim komponējis vecmeistars Mihkels Līdigs un Evalds Brauers. Brauers devis arī «Uzvaras svētu» pūtējorķestrim. No vokālinstrumentdarbiem atzīmējama Alfreda Karindi plaša kantāte «Uzvara» (teksts dzejnieka M. Rauda).

Klaviermūzikā jaunas sonātas komponējuši Villems Reimans, Ado Velmets un Eižens Kaps.

Kā trūkums atzīmējams, ka blakus lielajām formām nav radies jauns repertuārs pianistiem un konservātorijas audzēkņiem. Pilnīgi aizmirsti vijolnieki, jo vairāk kā gada laikā nav komponēts neviens vijoļdarbs.

Baletus komponējis E. Kaps («Kalevipoegs») un L. Austers («Vilkatis»).

Ļoti bagāta jaunu koŗa dziesmu deva, gandrīz 100 dziesmu, no kurām spilgtākās prof. G. Ernesaksam, T. Vetikam, prof. Petsam, A. Karindi, V. Kapam. Prāva daļa jaunkomponēto dziesmu nolemta igauņu XII Vispārējiem dziesmu svētkiem, kas notiks 1947. gada vasarā.

Nav radušās jaunas vērtīgas masu dziesmas, tāpat trūkst dziesmu bērniem — pionieŗiem.

Visneauglīgākā bijusi solo dziesmu nozare, kuŗā pa visu laiku radušās tikai kādas 4 dziesmas — autori Edgars Arro, Ado Velmets un Villems Reimans.

Ievērojamu mūziku drāmu inscenējumiem komponējuši E. Oja («Machtras kaŗam», «Karalim Līram», «Runcim zābakos») un Boriss Kervers («Sabiedrības dāmai»).

Skaņražiem darbā daudz palīdzējušas IP Komponistu savienības rīkotās apspriedes un darbu iztirzājumi, kā arī Vissavienības Komponistu savienības pārstāvji no Maskavas un Ļeņingradas.

Tuvākajā nākotnē uz Vissavienību ilgāku studiju nolūkos izbrauks vairāki igauņu komponisti.

E. Z.

VAPP daiļliteratūras apgādā nupat iznācis Viļa Lāča romāns «ZVEJNIEKA DĒLS». Grāmatas vāku zīmējis Voldemārs Valdmanis

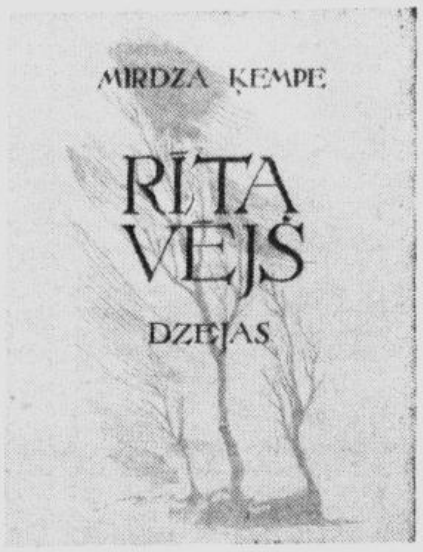

Jauniznākušās Mirdzas Ķempes dzejoļu grāmatas «RĪTA VĒJŠ» vāks — Aleksandra Junkera kokgrebums

TAUTAS RAKSTNIEKA

ANDREJA UPĪŠA satikšanās ar lasītājiem Misiņa bibliotēkā

Valsts Misiņa bibliotēka rīkoja Tautas rakstnieka Andreja Upīša literārās darbības apskatu. Referātu par Andreju Upīti lasīja rakstnieks Arvīds Grigulis. Referents rūpīgi analizēja Tautas rakstnieka sacerējumus, sākot ar laiku pirms 1905. gada revolūcijas un beidzot ar mūsu dienām.

Pēc referāta bibliotēkas darbinieces nolasīja Andreja Upīša dzejoļus un romāna «Smaidošā lapa» fragmentu.

Tad Andrejs Upīts iztirzāja dažu savu darbu radīšanas procesu, it sevišķi raksturodams rašanās apstākļus tiem darbiem, kas uzrakstīti buržuaziskās Latvijas cietumā 1920. un 1921. gadā. Savas uzrunas nobeigumu Tautas rakstnieks veltīja stāstījumam par romāna «Zaļā zeme» tapšanu.

Daudzie sarīkojuma apmeklētāji, starp kuŗiem bija arī Latvijas Zinātņu Akadēmijas viceprezidents M. Kadeks un Rīgas pilsētas izpildkomitejas priekšsēdētājs A. Deglavs, Tautas rakstnieku Andreju Upīti sirsnīgi sumināja.

Bija arī organizēta Andreja Upīša iespiesto grāmatu un manuskriptu skate.

Valmieras Drāmatiskais teātris

Valmieras Drāmatiskais teātris bija viens no pirmajiem, kas uzsāka darboties atbrīvotajā Padomju Latvijas teritorijā. 1944. gada pēdējos mēnešos teātris uzstājies ar vairāk kā 20 izrādēm, sniedzot Raiņa Pūt, vējiņi, vienu Čechova viencēlienu un vairākus koncertus.

1945. gadu teātris iesāka ar Tautas rakstnieka A. Upīša Peldētāju Zuzannu. Komēdija uzvesta 28 reizes, tā izrādīta arī Rūjienā, Limbažos, Cēsīs un pagastos. 1945. gadā iestudētas un uzvestas A. Koŗneičuka Mistera Perkinsa misija boļševiku zemē un V. Maasa un M. Červinska Kaut kur Maskavā.

1946. g. uzvesta V. Iļjenkova luga Ziedu laukums, ar ko teātris pierāda savu idejisko briedumu. Patlaban iestudē R. Blaumaņa «Ugunī».

A. Paegle

CHRONIKA

Padomju teātŗa izstāde Londonā

Londonā atklāta padomju teātŗa izstāde. Piecu nedēļu laikā izstādi apmeklējuši ap trīsdesmit pieci tūkstoši cilvēku.

Padomju filma Bulgārijā

Bulgārijas kinoteātŗos patlaban ar lieliem panākumiem rāda padomju filmu «Bez vainas vainīgie». Sofijas un citu Bulgārijas pilsētu teātŗos dzīvu atsaucību gūst arī Ostrovska lugas.

Tautas dekorātīvās un lietišķās mākslas izstāde

Š. g. 7. martā Maskavā, Austrumu kultūru valsts mūzejā atklāja Vissavienības tautas dekorātīvās un lietišķās mākslas izstādi. Izstādes stendos izvietoti ap 5000 tautas mākslas darbu, kas ar savu augsto kvalitāti liecina par padomju cilvēku radošo spēku pieaugumu un neatlaidību.

Operas ansambļa jubileja

Šinī gadā paiet 10 gadu, kopš pastāv Viskrievijas teātŗa biedrības padomju operas ansamblis K. Popova vadībā.

Jauns teātris

Maskavā, Baumaņa rajonā atklāts jauns drāmatisks teātris. Pirmajā izrādē š. g. 9. martā skatītāji redzēja padomju drāmaturgu M. Kozakova un A. Mariengofa jauno lugu «Zelta aproce». Šis ir otrais rajona teātris, kas atklāts Maskavā pēc kaŗa.

Jauns baleta komēdija

Maskavas komponists KPFSR Tautas artists S. N. Vasiļenko sācis sacerēt mūziku baletam komēdijai četrās ainās «Mirandolīna». Baleta libretu (pēc Karlo Goldoni lugas «Viesnīcniece») sarakstījis P. Aboļimovs un V. Varkovickis.

Grāmatas par krievu kaŗavadoņiem

Goslitizdats izdos grāmatu seriju, dokumentus un materiālus, kas raksturo ievērojamo krievu kaŗavadoņu darbību. Sagatavošanā atrodas grāmatas par feldmaršaļiem Kutuzovu, Suvorovu, Rumjancevu un ģenerāli Bagrationu.

Mongoļu mākslas filma

Maskavas kino namā februāŗa otrajā pusē notika mongoļu vēsturiskās filmas «Coktu-Taidži» skate. Tā ir pirmā pilnvērtīgā jaunās mongoļu kinēmatografijas mākslas filma. Visas lomas tanī izpilda mongoļu aktieŗi. Filmas centrā — mongoļu patriots Coktu-Taidži, kas 17. gadsimtenī vadīja mongoļu tautas cīņu par tās brīvību un neatkarību.

ASV tēlotājas mākslas izstāde

Februāŗa otrajā pusē Maskavas arhitektu namā atklāja ASV tēlotājas mākslas izstādi. Izstādē, kas izvietota trijās lielās zālēs, foto reprodukcijās reprezentēts 150 tagadējo labāko amerikāņu mākslinieku un tēlnieku.

Ļeņingradas dzejnieku antoloģija Igaunijā

Tallinas Igaunijas Padomju Rakstnieku savienībā viesojās Ļeņingradas rakstnieki: dzejniece Olga Bergholce, žurnāla «Ļeņingrad» redaktors dzejnieks Boriss Ļicharevs, dzejnieks Azarovs un kritiķe Raisa Mesere.

Ļeņingradas Rakstnieku savienības vadība izdos ap 4000 vārsmu plašu igauņu dzejas antoloģiju krievu valodā. Grāmatu paredzēts izdot jau šogad.

Tādu pašu Ļeņingradas dzejnieku antoloģiju izdos igauņu valodā Tallinā. Tulkošanas darbu uzņēmušies labākie igauņu dzejas tulkotāji.

Jauns dziesmu krājums Uzvaras dienai

Sakarā ar pirmo Uzvaras gadadienu š. g. 9. maijā, mūzikas fonds Maskavā izdos padomju komponistu dziesmu krājumu. Noorganizēta redakcijas kolēģija ar I. Dunajevski priekšgalā.

Vissavienības mākslas izstādi pārvietos uz Ļeņingradu

Lielas sekmes Maskavā gūst Vissavienības gleznieciības, tēlnieciības un grafikas izstāde, kas izvietota Valsts Tretjakova galerijā un Maskavas mākslinieku sabiedrības salonā. Vairāk nekā mēneša laikā izstādi apmeklējuši pēri par simt piecdesmit tūkstoš cilvēku.

Š. g. pavasarī Vissavienības izstādi pārvietos Ļeņingradu. Tās rīcībā nodos Krievu mūzeja zāles.

Grāmata par I. M. Moskvinu

Tuvākajā laikā Maskavas Dailes teātris izdos V. Viļenkina grāmatu «I. M. Moskvins uz Dailes teātŗa skatuves».

Čaikovska „MANFREDA" simfonija Filharmonijas simfoniskajā koncertā

Čaikovska lielajiem programatiski simfoniskajiem darbiem bija veltīts Filharmonijas — Radiokomitejas atklātais simfoniskais koncerts diriģenta A. Staseviča vadībā. Atskaņojumā bija «Manfreda» simfonija, simfoniskā fantazija «Francheska da Rimini» un dziesmas solo balsij orķestŗa pavadījumā.

Čaikovska lielās «Manfreda» simfonijas traģiskā skaistuma pasaule pie mums līdz šim bija pilnīgi nepazīta. Taču šis darbs pieder Čaikovska ģenija varenākajiem lieciniekiem, tiklab absolūtā mūzikas skaistuma, kā dziļu domu un lielu jūtu satura ziņā. Rakstīta pirms 5. un 6. simfonijas, «Manfreda» simfonija ievadīja Čaikovska pēdējā jaunrades perioda lielo traģēdijdarbu virkni. Savas idejas un formas ziņā tā rada lielo jaunromantiķu programatiskajām simfonijām — Berlioza «Haroldam Itālijā», «Fantastiskajai simfonijai», Lista «Fausta simfonijai». Čaikovskis, pēc komponista Balakireva viņam dotās «programas», traģiskā romantiskā varoņa tēlu rāda tīri simfoniski četrās ainās pēc Bairona drāmatiskās dzejas.

Simfonijas atskaņojumam bija īstas «novitātes» raksturs. Orķestris spēlēja ar interesi un aizrautību, neliekot daudz just visas šā darba lielās tehniskās un mūzikālās grūtības, atklājot klausītājam tiklab simfonijas mūzikālo skaistumu, kā tās emocionālā satura dziļos kontrastus no lielajiem traģiskajiem akcentiem līdz visliegāko mīlas melodiju maigumam. Tas bija arī simfonijas iztulkotāja diriģenta A. Staseviča nopelns, kuŗa vadībā netrūka lielas techniskas drosmes un pārdzīvojuma intensitātes. Problēmatisks diriģenta mēģinājums simfoniju beigt bez Manfreda nāves izlīdzinošā epilogā; ja ar to panākts lielāka drāmatiska efekta nobeigums, tas patvarīgi tomēr sagāž autora pamatideju.

Laimīgi koloritā A. Staseviča Čaikovska solo dziesmu orķestrējumi. Radiokomitejas soliste Marina Jacina ļoti pievilcīgi dziedāja Šūpļa dziesmu, Kanārijputniņu un Zaru ēnā, valdzinot ar savas balss sevišķo tembra skaistumu un maigumu. Spožā, kvēlā priekšnesumā izskanēja Nopelniem bagātās mākslinieces Veras Krampes atskaņojumā Diena vai mirdz; dziesmas instrumentācija tomēr pārāk sabiezināta.

Simfoniska fantazija «Francheska da Rimini», nesen Filharmonijas simfoniskā koncertā dzirdēta, bija atkal koncerta nobeigumā. Nepārprotams šis grandiozās partitūras un «Manfreda» simfonijas ideju, emocionālitātes un mūzikālās koncepcijas dziļš iekšējs tuvums, tā pati traģiskās un mīlas tematikas antiteze. Fantazija izskanēja emocionāli spriegi; žēl, ka dažas diriģenta afektācijas pārmērības un ārēju efektu pasvītrojumi pa daļai atņēma iespaida noskaņotību.

Jācer, ka Čaikovska «Manfreda» simfonija tagad biežāk atgriezīsies mūsu simfoniskajos koncertos, ieņemdama vietu blakus savām slavenajām māsām — 4., 5. un 6. («Patētiskajai») simfonijai.

Jēkabs Vītoliņš

KO REDZĒSIM MŪSU TEĀTŖOS

LPSR Drāmas teātris patlaban iestudē Tautas rakstnieka Andreja Upīša komēdiju «Peldētāja Zuzanna» jaunā sastāvā, kur galvenās lomas tēlos V. Līne, Silenieks, Mirdza Šmitchena, Mīlbrets u. c.

Paralēli teātŗa kolektīvs atjauno Moljēra komēdiju Tartifs ar režisoru Jāni Osi titullomā. Veras Baļunas režijā ansamblis gatavo krievu padomju drāmaturga Rachmanova lugu «Nemierīgais vecums», kuŗā autors risina krievu inteliģences pāraugšanas problēmu pēcrevolūcijas periodā.

Vissavienības mākslas izstādē A. Dzeguze — Sieviete ar kūli

Līdztekus «Nemierīgajam vecumam» Ernesta Feldmaņa režijā teātŗa kolektīvs iestudē Šeridena komēdiju «Tenku skola». Bez tam vēl šopavasar LPSR Nopelniem bagātā mākslinieka Alfrēda Amtmaņa Briedīša inscenējumā teātris rādīs vienu no pēdējām Goŗkija lugām «Pēdējie».

LPSR Dailes teātris patlaban beidz iestudēt Nopelniem bagātā mākslinieka Eduarda Smiļģa inscenējumā Šekspīra komēdiju «Liela brēka, maza vilna».

Teātŗa vadībai padomā iestudēt kādu no krievu padomju komēdijām ar tagadnes temu.

Sezonu Dailes teātris nobeigs ar Tautas dzejnieka J. Raiņa drāmas «Uguns un nakts» atjaunojumu.

Jaunatnes teātris patlaban iestudē Goŗkija lugu «Sīkpilsoņi».

Paralēli Goŗkija lugai teātŗa kolektīvs gatavo mazajiem skatītājiem Staļina prēmijas laureāta Maršaka krievu tautas pasaku «Kaķu nams» Valda Luksa atdzejojumā.

Pēc tam teātrī rādīs Annas Brigaderes «Princesi Gundegu un karali Brusubārdu».

Bez tam paredzēts izrādīt Goldoni komēdiju «Divu kungu kalps».

Jelgavas Drāmas teātris š. g. 28. martā rādīs padomju rakstnieka Maļugina pēc amerikāņu scenārija sarakstīto komēdiju «Ceļš uz Ņujorku», ko daļa būs jau skatījusi Krievu Drāmas teātrī.

Pēc tam sekos Viļa Lāča luga, kuŗā rakstnieks attēlo Ulmaņa varas laiku līdz varonīgās Sarkanās Armijas ienākšanai Latvijā.

Režisora Žaņa Braslas vadībā teātŗa kolektīvs jau sācis priekšdarbus brāļu Tuŗu un Šeiņina drāmai «Nakts radio» (Tie, kuŗi valda par laiku). Darbība norisinās Maskavā un Rīgā Tēvijas kaŗa laikā. Bez minētā repertuāra teātŗa darba plānā vēl šai sezonā paredzēts iestudēt Goŗkija drāmu «Vasa Železnova» un Moljēra komēdiju «Skapēna nedarbi».

Leļļu teātris tuvākajā nākotnē mazos skatītājus iepriecinās ar Tautas dzejnieka J. Raiņa «Zelta zirga», Defo «Robinsona» un De Kostēra «Pūcesspiegeļa» inscenējumiem.

V. I. ĻEŅINA RAKSTU PASŪTĪTĀJIEM

Nākot pretim agrākajiem V. I. Ļeņina kopoto rakstu pasūtītājiem, sakarā ar šo darbu drīzu izdošanu, termiņš pārreģistrēšanai 4. izdevuma saņemšanai pagarināts līdz 20. martam. Bibliotēkas, iestādes un organizācijas, kas parakstījušās 1941. g. V. I. Ļeņina kopotajiem rakstiem, var vēl pārreģistrēties, neuzrādot agrākās parakstīšanās dokumentus. — Individuālām personām pie pārreģistrēšanās noder parakstīšanās kvītis, kvītis par agrāko sējumu samaksu, adreses uz bandrolēm, vai arī citi dokumenti, kas netieši norāda agrāko parakstīšanos. Pārreģistrē: Rīgā — VAPP Rīgas centrālās grāmatnīcas krievu literatūras nodaļā, Aspazijas bulvārī 6; Rīgas apriņķī — VAPP Rīgas 3. grāmatnīcā, Kr. Barona ielā 5; pārējos apriņķos — apriņķa VAPP grāmatnīcās.

A. Liepiņa mūzika filmām un baletam

Komponists Anatols Liepiņš pabeidz mūziku lielai mākslas filmai «Sveika, Maskava». Filmu inscenējis Mosfilm fabrikā Staļina prēmijas laureāts režisors S. Jutkevičs. Filma stāsta par mūsu jaunatni, amatniekiem un strādnieku šķiras rezervēm, kam lielu nozīmi piešķir partija un valdība. Tā ir mūsu jaunatnes aizraujoša darba un atpūtas filma.

Komponistam šai filmā bija daudz interesanta darba, jo tā pa lielākai tiesai balstās uz mūziku, dziesmām un dejām.

Bez tam komponists pabeidzis mūziku neļielai filmai «Zaķis skurbulī» (pēc Michailova pasakas) un pašreiz strādā pie mūzikas sarakstīšanas lielai filmai «Pulka dēls», (pēc V. Katajeva stāsta) un pie mūzikas sarakstīšanas baletam «Laima». Šis darbs paredzēts Rīgas operas un baleta teātrim. Baleta tema — nesagraujamā latviešu un krievu tautu draudzība.

Bez šiem pamatdarbiem un intensīvās koncertdarbības komponists uzrakstījis vēl veselu rindu dziesmu. Kāda no jaunajām dziesmām sauksies «Dziesma par Rīgu».

Daugavas krastmalas atjaunošana Rīgā

Rīgas pilsētas izpildu komitejas labierīcību nodaļas uzdevumā Projektu trests izstrādājis priekšlikumus par vācu iebrucēju izpostītās Daugavas krastmalas nostiprinājumu atjaunošanu 1100 metru garumā — rajonā starp dzelzstiltu un Valdemāra ielas tiltu Daugavas labajā pusē.

Projekts izstrādāts četros variantos. Pēc I varianta krastmalas līnija un augstums paliek līdzšinējais, pēc II varianta krastmalas augstums palielināms, pēc III varianta krastmalas līnija pārbīdāma apm. par 1 m uz upes pusi, bet pēc IV varianta krastmalas līnija pārceļama par apm. 3 m uz labā krasta pusi.

Projekti apspriesti Architektūras padomes sēdē. Iepazinušies ar pieaicināto ekspertu atzinumiem un ievērojot jautājuma svarīgumu, Architektūras padome iecēla lietpratēju komisiju, kas tuvākajās dienās dos savu atzinumu par apstiprināšanai iesniegtajiem projektiem.

A. P.

Laikraksts «Literatūra un māksla» iznāk vienreiz nedēļā. Redkolēģija: J. Grants (atbildīgais redaktors), M. Buša, N. Grīnfelds, A. Grigulis A. Krūmiņš A. Lapiņš, A. Sakse,
Redakcijas adrese Rīgā, Kr. Barona ielā 12. Runas stundas no pl. 10—14. Numurs maksā Rbļ. 1.—. Abonēšanas maksa Rbļ. 52,— gadā.
Abonentus pieņem Preses apvienība Rīgā, Kirova ielā 41/43. Izdevējs VAPP laikrakstu un žurnālu apgādniecība Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40.
Iespiests Vapp Poligr. tresta tipogr. Nr. «Cīņa», Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40. JT 03148